

Vraag 1:

Intercultureel communicatief competent?

Een onderzoek naar interculturele communicatie competenties in Nederlandstalige open source NT2 e-learning methodes

N.v.t.

N.v.t.

Intercultureel communicatief competent

Een onderzoek naar interculturele communicatie competenties
in Nederlandstalige open source NT2 e-learning methodes

Auteur: Laura Kieviet
Studentnummer: 3287475
E-mailadres: L.Kieviet@students.uu.nl
Masterthesis

Opleiding: Interculturele Communicatie
Organisatie: Universiteit Utrecht

Eerste begeleider: Dr. R. M. Beerkens
Tweede begeleider: Drs. E. N. Besamusca
Afstudeerperiode: Blok drie, studiejaar 2014-2015

Utrecht, 9 april 2015

Voorwoord

Voor u ligt mijn masterthesis van de opleiding Interculturele Communicatie aan de Universiteit Utrecht. Regelmatig lees ik in het voorwoord terug hoe zwaar studenten het uitvoeren van een afstudeeronderzoek ervaren. In tegenstelling tot deze berichten wil ik dit voorwoord graag gebruiken om te illustreren hoe leuk en bevredigend het proces kan zijn. Afstuderen hoeft niet alleen maar stressvol te zijn en ik heb het schrijven van deze thesis dan ook vooral als positief ervaren. Ik vond het leuk om mijn academische vaardigheden te verbeteren en mijn kennis te verbreden. Bovendien stelt het schrijven van een masterthesis je in staat om een onderzoeksonderwerp te kiezen waar je echt gepassioneerd over bent en graag meer over wilt leren. Het biedt je de mogelijkheid om diep in de materie te duiken en het maximale uit je afstuderen te halen.

Ondanks deze positieve berichten ben ik dankbaar voor de hulp die ik heb gehad en een specifiek dankwoord gaat uit naar mijn begeleider, dr. Roos Beerkens. Afbakenen, afbakenen, afbakenen; dit waren de eerste, terechte, woorden van feedback. Mijn thesis is gedurende het proces meerdere keren qua inhoud gewijzigd. Dr. Beerkens heeft me geholpen met het maken van de juiste keuzes en de focus te leggen op dat wat echt belangrijk is. Het wekelijks bij elkaar komen zorgde voor een constante stimulans en positieve motivatie om door te gaan.

Vanuit een breder perspectief kan ik stellen dat de master mijn vermoedens later aan de slag te willen als interculturele communicatie adviseur heeft bevestigd. Ik ben alleen maar geïnteresseerder geraakt in dit vakgebied en alle toekomstmogelijkheden die het biedt. Ben ik klaar om het arbeidsleven in te duiken en mijn kennis in de praktijk te brengen? Dat zal de toekomst moeten uitwijzen, maar ik denk dat ik mezelf niet beter had kunnen voorbereiden.

Nu rest mij u veel plezier te wensen met lezen.

Laura Kieviet

Utrecht, april 2015

Samenvatting

Twee recente ontwikkelingen in het onderwijs hebben betrekking op het 'competentiedenken' en de integratie van ICT in opleidingen. Het competentiedenken is een algemene visie op het onderwijs dat zich richt op kennis, inzichten, vaardigheden, attitudes en kwaliteiten van leerlingen om juist te kunnen handelen in specifieke situaties. De integratie van ICT heeft geleid tot het ontwikkelen van een digitale didactiek. Deze didactiek beoogt meer aandacht voor e-learning, maar er is nog niet voldoende gekeken naar kennis en kunde. Naast deze twee ontwikkelingen in het onderwijs krijgt het Nederlands als tweede taal een steeds belangrijkere rol in Nederland. Het beheersen van het Nederlands is een voorwaarde voor succesvolle inburgering en het doel van inburgeren is meedoen in de samenleving, wat tevens adequaat communiceren behelst. Het doel van communicatie is interactie en voor interculturele interactie zijn interculturele communicatie competenties (ICCC) nodig. Er is gebrek aan wetenschappelijk onderzoek naar de effectiviteit en vorm van het nieuwe digitale leren in het tweedetalenonderwijs. Door ICCC te combineren met competentiedenken in de digitale didactiek, onderzoekt deze masterthesis de aandacht voor interculturele communicatie competenties in open source NT2 e-learning methodes. Met behulp van een leerstofanalyse is aangetoond dat aandacht voor ICCC voorkomt in twee NT2 e-learning methodes: het NEVA project en oefenen.nl. Het onderzoek vertrekt vanuit twee invalshoeken. Enerzijds is gekeken naar de aandacht voor ICCC in e-learning methodes. Anderzijds is een mogelijk verschil met betrekking tot deze aandacht tussen de twee methodes onderzocht. Dit onderzoek wijst uit dat Nederlandstalige open source NT2 e-learning methodes aandacht besteden aan de ICCC: *kennis, houding en waardes* en *vaardigheden*. De lesmodules besteden meer aandacht aan de ICCC *kennis en houding en waardes* dan aan *vaardigheden*. Het beginnersniveau van de lesmodules verklaart dit verschil. Het verschil in doel en doelgroep tussen de methodes verklaart waarom NEVA meer aandacht besteedt aan *kennis en houding en waardes* dan oefenen.nl en oefenen.nl meer aan *vaardigheden* dan NEVA.

Inhoudsopgave

Voorwoord	2
Samenvatting	3
Inhoudsopgave	4
1. Inleiding	6
2. Context	7
3. Theoretisch kader	9
3.1. <i>Inburgeren in Nederland</i>	9
3.2. <i>Nederlands leren als tweede taal</i>	9
3.2.1. NT2 onderwijs.....	10
3.3. <i>Meer dan taal alleen</i>	10
3.3.1. De interculturele spreker.....	11
3.4. <i>Intercultureel competent</i>	11
3.4.1. Interculturele communicatie competenties.....	12
3.4.2. Oplossingsgerichtheid.....	13
3.5. <i>Probleemstelling</i>	14
4. Methode	15
4.1. <i>Leerstofanalyse</i>	15
4.1.1. Beschrijvingsinstrument NT2 e-learning.....	15
4.2. <i>Materiaalselectie</i>	16
4.2.1. Selectiecriteria.....	16
4.3. <i>Materiaalbeschrijving</i>	17
4.3.1. NEVA project.....	17
4.3.2. Oefenen.nl.....	17
4.3.3. Vergelijking.....	17
4.4. <i>Aanpak van analyse</i>	18
4.4.1. Dataverwerking.....	18
5. Resultaten	20
5.1. <i>Leerstofanalyse gericht op een eerste beschrijving – stap 1</i>	20
5.2. <i>Leerstofanalyse gericht op precisering en ordening – stap 2</i>	21
5.2.1. Vergelijking.....	22
5.3. <i>Leerstofanalyse gericht op voorkomen van aandacht voor ICCC – stap 3</i>	22
5.3.1. Vergelijking.....	23
5.4. <i>Leerstofanalyse gericht op vorm van ICCC – stap 4</i>	24
5.4.1. Vergelijking.....	26
5.4.2. Oplossingsgerichtheid.....	26
6. Conclusie	28

7. Discussie	29
7.1. <i>Onderzoeksdesign</i>	29
7.2. <i>Interpretatie resultaten</i>	29
7.3. <i>Onderzoekdesiderata</i>	31
7.4. <i>Op- en aanmerkingen</i>	32
Literatuur	33
Bijlagen	37
<i>Bijlage 1: Overzicht theorieën ICCC</i>	38
<i>Bijlage 2: Toelichting NEVA project</i>	39
<i>Bijlage 3: Toelichting oefenen.nl</i>	40
<i>Bijlage 4: Overzicht lesmodules</i>	41
<i>Bijlage 5: Beschrijvingsinstrument – stap 1</i>	42
<i>Bijlage 6: Beschrijvingsinstrument – stap 2</i>	43
<i>Bijlage 7: Beschrijvingsinstrument – stap 3</i>	44
<i>Bijlage 8: Beschrijvingsinstrument – stap 4</i>	45
<i>Bijlage 9: Interculturele communicatie competenties + vormen</i>	46
<i>Bijlage 10: Leerstofanalyse gericht op eerste beschrijving NEVA project</i>	47
<i>Bijlage 11: Leerstofanalyse gericht op eerste beschrijving oefenen.nl</i>	48
<i>Bijlage 12: Leerstofanalyse gericht op precisering en ordening NEVA project</i>	49
<i>Bijlage 13: Leerstofanalyse gericht op precisering en ordening oefenen.nl</i>	50
<i>Bijlage 14: Leerstofanalyse gericht op ICCC NEVA project</i>	51
<i>Bijlage 15: Leerstofanalyse gericht op ICCC oefenen.nl</i>	53
<i>Bijlage 16: Voorbeelden ICCC vormen</i>	54
<i>Bijlage 17: Leerstofanalyse gericht op ICCC vormen NEVA project</i>	55
<i>Bijlage 18: Leerstofanalyse gericht op ICCC vormen oefenen.nl</i>	57

1. Inleiding

Jomi, 46 jaar, woont reeds zes jaar in Nederland. Omdat Jomi uit Portugal komt hoefde ze geen diploma Staatsexamen Nederlands als tweede taal (NT2) te behalen. Toch besloot ze zelfstandig Nederlands te leren zodat ze volledig kan inburgeren in de Nederlandse samenleving. Dit ging haar ondanks haar leeftijd goed af en binnen de kortste keren sprak Jomi vloeiend Nederlands. Toch voelt Jomi zich na zoveel jaar nog steeds niet helemaal thuis. Dit heeft alles te maken met een specifiek voorval, niet lang geleden.

Jomi zat op haar fiets en was onderweg naar de kaasboer. Al een paar jaar ging Jomi iedere zaterdag naar de kaasboer. Ze maakten altijd een gezellig praatje en Jomi beschouwde de kaasboer dan ook als een vriend. Die zaterdag stond ze om iets voor tien voor de ingang van de winkel. De deur van de winkel zat nog op slot, maar ze zag de kaasboer binnen staan. Ze zwaaide naar de kaasboer en hij zwaaide terug, maar hij deed de deur niet open. Nadat ze nog een paar keer had gezwaaid bleef de deur dicht en Jomi besloot om naar huis te gaan. De week erna ging ze zenuwachtig terug naar de kaasboer. Ze begreep niet wat ze verkeerd had gedaan en waarom de deur dicht bleef. In de winkel vroeg de kaasboer aan Jomi of alles wel goed ging omdat ze de week ervoor opeens wegging. Jomi gaf aan dat ze niet begreep waarom ze buiten moest wachten terwijl de kaasboer gewoon open had kunnen doen. De kaasboer keek haar vragend aan en vroeg: "Maar u weet toch dat ik de winkel pas om tien uur open?" Jomi is na dit voorval niet meer naar de kaasboer geweest; ze voelde zich onbegrepen. Hij zag haar, lachte en zwaaide vriendelijk naar haar, maar toch deed hij niet open. Jomi dacht terug aan de kaasboer in Portugal die ze ook als goeie kennis beschouwde, maar haar nooit buiten had laten staan.

Deze situatieschets illustreert ten eerste dat het spreken van de Nederlandse taal alleen, niet altijd voldoende is om je als nieuwkomer thuis te voelen in Nederland. De vraag rijst of deze situatie anders was gelopen als Jomi zich destijds meer bewust was van interculturele verschillen. Specifieker gesteld de gewenste omgangsvormen die interculturele situaties met zich mee kunnen brengen; interculturele communicatie competenties (Ten Thije & Maier 2012). De kaasboer wilde zich mogelijk simpelweg houden aan de algemeen geldende regels voor winkeliers. Dat hij Jomi voor de deur liet wachten had niets te maken met haar als persoon. Als Jomi dit geweten had, zou ze haar wekelijkse praatje met haar vriend niet hoeven te missen. Ten tweede illustreert de situatie dat taal en cultuur onlosmakelijk met elkaar verbonden zijn (Van Kalsbeek 2003). Het geïntegreerd onderwijzen van taal en cultuur heeft gezorgd voor veranderingen in het NT2 onderwijs (Berben, Frijns, Houben & Drijkoningen 2012). Berben e.a. (2012) stellen namelijk dat het NT2 onderwijs steeds meer inspeelt op behoeftes en competenties van cursisten. Deze aandacht voor behoeftes en competenties is wenselijk vanwege de toegenomen maatschappelijke diversiteit en kansen op internationale mobiliteit (Krols, Simons & De Graef 2011).

Dit onderzoek legt het verband tussen het leren van het Nederlands als tweede taal en interculturele communicatie competenties. Hierbij spitst het onderzoek zich toe op definiëring van interculturele communicatie competenties en in hoeverre er aandacht aan deze competenties wordt besteed in NT2 e-learning methodes. Hieronder volgt eerst de uitwerking van de context waarbinnen dit onderzoek zich afspeelt. Hierna wordt het theoretisch kader besproken en worden de onderzoeksvragen geïntroduceerd. In het daaropvolgende hoofdstuk volgt een toelichting op de onderzoeksmethode en de uiteenzetting van stappen van dataverwerking. Vervolgens worden de resultaten van de analyse weergegeven en hier worden conclusies aan verbonden. In het laatste hoofdstuk volgt de interpretatie en verklaring van deze resultaten en worden de onderzoekdesiderata genoemd. Tijdens analyse van de NT2 methodes zijn tevens zaken genoteerd ten behoeve van de verbetering van de methodes. Deze op- en aanmerkingen worden aan het einde van de thesis benoemd in de discussie.

2. Context

“De stroom aan nieuwe digitale onderwijs toepassingen is onstuitbaar” (Driessen 2010: p. 4). Deze uitspraak heeft betrekking op twee recente ontwikkelingen in het taalonderwijs, namelijk de integratie van ICT in opleidingen en het ‘competentiedenken’. De eerste ontwikkeling, de integratie van ICT in het onderwijs, heeft geleid tot een digitale didactiek. Deze didactiek beoogt meer aandacht voor e-learning, maar er is nog niet voldoende gekeken naar kennis en kunde binnen deze ontwikkeling, aldus Simons 2003. Hierbij stelt Simons (2003) digitaal leren gelijk aan e-learning en in bredere zin betekent e-learning: online leren op afstand (Garrison & Vaughan 2008). Met ‘afstand’ wordt het ontbreken van een klassikale setting en de afwezigheid van medestudenten en/of een docent bedoeld.

De volwassenen educatie laat een nieuwe evolutie zien op het gebied van digitaal leren. “Digital learning is as easy as ordering a pizza”, zo stellen Vaske & Schrijvers-van de Peppel (2013: § 2). Een voordeel van de digitale didactiek heeft betrekking op de versterking van onder andere twee leeractiviteiten: het centraal stellen van competenties en het verhogen van de flexibiliteit. De digitalisering heeft hier een positieve invloed op gehad omdat het een bijdrage heeft geleverd aan de ontwikkeling van competentiegericht onderwijs (Simons 2003). Van den Dool, Moonen en Kraan (1998) noemen hierbij specifiek het bijdragen aan de educatieve functies zelfstudie en oefenen. Een voordeel van NT2 e-learning heeft betrekking op de mogelijkheid tot differentiatie. Door te kiezen voor een specifiek soort oefening van een bepaald taalniveau, kan de leerder de inhoud aan zijn of haar specifieke wensen aanpassen (Bossers, Kuiken & Vermeer 2010).

Onderzoek naar het nieuwe digitale leren heeft aangetoond dat e-learning succesvol is onder laaggeletterde volwassenen omdat ze hun taalvaardigheid kunnen oefenen zonder openbaar te hoeven maken dat ze laaggeletterd zijn (Vaske & Schrijvers-van de Peppel 2013). Andere redenen zijn van meer praktische aard zoals onderwijstijden, kosten of het ontbreken van een geschikte cursus in de directe omgeving. Open source e-learning zorgt, naast de toename in toegankelijkheid en flexibiliteit ten opzichte van het reguliere onderwijsaanbod, voor een grotere participatiegraad onder volwassenen in het onderwijs (Mariën & Van Audenhove 2010). Het volgen van een opleiding vergroot volgens Mariën en Van Audenhove (2010) de kansen van laaggeletterden op de arbeidsmarkt, maar niet iedere vorm van digitaal leren blijkt succesvol. Een onderzoek naar randvoorwaarden voor succesvol digitaal leren wijst uit dat vier factoren een rol spelen: de inhoud van het programma, de rol van de begeleider, de leercontext en de mate van zelfsturing (De Greef 2013). Een belangrijk verschil binnen deze randvoorwaarden heeft te maken met het doel van de methodes. Sommige methodes zijn opgezet als aanvullend materiaal voor tijdens de les of thuis, ook wel *blended learning* genoemd (Bossers e.a. 2010, Kwakernaak 2006). Andere methodes vormen volledig op zichzelf staande opleidingen die een gebruiker dient aan te schaffen. Als laatste vorm zijn er de methodes waarmee gebruikers zelfstandig kunnen oefenen met taal. Deze zijn niet bedoeld als lesmethodes, maar worden aangeboden als informeel leermiddel; taalversterkingsmateriaal (Besamusca & Sommer 2013). Gebruikers kunnen hiermee hun taalvaardigheid verbeteren op een ontspannen manier en in hun eigen privéomgeving (Smit & Bersee 2009).

De tweede ontwikkeling, het competentiedenken, is zichtbaar in zowel het bedrijfsleven als in het onderwijs. In het onderwijs richt het zich op kennis, inzichten, vaardigheden, attitudes en kwaliteiten van leerlingen om juist te kunnen handelen in specifieke situaties (Bossers e.a. 2010). De ontwikkeling competentiedenken is vergelijkbaar met de wereldwijde trend in verschuiving van het ‘wat-denken’ naar het ‘hoe-denken’ (Byram 2003). In het onderwijs is competentiedenken bedoeld om studenten voor te bereiden op de nieuwe eisen van de arbeidsmarkt, waar de focus ligt op de toenemende diversiteit en internationale mobiliteit (Krols, Simons & De Graef 2011). Het doel van het competentiedenken is het creëren van vaardigheden waarmee studenten zich flexibel kunnen begeven

in snel veranderende arbeidsomstandigheden. De wens hiervoor komt volgens Krols e.a. (2011) voort uit de toegenomen maatschappelijke diversiteit en kansen op interculturele contacten.

Naast regulier onderwijs is competentiedenken ook terug te vinden in het NT2 onderwijs. In het verleden werd taalverwerving gezien als het leren van de grammaticale benadering van een taal. Tegenwoordig heeft taalverwerving meer de betekenis van een pragmatische ontwikkeling; competentiedenken (Houtkoop & Koole 2000). Competentiegericht onderwijs behelst het geïntegreerd toepassen van kennis, vaardigheden en de juiste attitude, in een beroepscontext (Bossers e.a. 2010). Bij competentiegericht taalonderwijs ligt de nadruk op competenties die vereist zijn in de beroepssector waar de taalleerder zich op voorbereidt. Dit komt volgens Bossers e.a. (2010) omdat het leren van taal voor een NT2 leerder altijd in dienst staat van een beroeps- of toekomstperspectief. In zekere zin staat taal dus nooit los van het maatschappelijk en economisch doel van de taalleerder.

Ondanks de hierboven genoemde positieve effecten van de digitale didactiek en het competentiedenken op het NT2 onderwijs, is er een gebrek aan onderzoek op NT2 gebied. Het gebrek heeft betrekking op onderzoek naar de effectiviteit van leermiddelen en onderwijsbenaderingen. Als hier al onderzoek naar wordt gedaan, gebeurt dit doorgaans door de ontwikkelaars van de methode zelf (Smit & Camo 2013, Suchtelen 2006). Met het oog op een noodzakelijke 'kwaliteitsimpuls' van e-learning als methode, pleit Simons (2003) voor meer aandacht voor de digitale didactiek. Het ontwikkelen hiervan noemt hij als belangrijke voorwaarde voor de bredere acceptatie van deze manier van leren. Ook aandacht voor de integratie van ICT staat hoog op de beleidsagenda omdat de mogelijkheden van het gebruik van ICT in het onderwijs snel groeien (Van den Dool, Moonen & Kraan 1998). Specifiek gericht op het competentiedenken bestaat er volgens Krols e.a. (2011) geen consensus over wat dit nu precies moet inhouden. Competenties zijn niet eenvoudig te definiëren en er bestaat in de praktijk een scala aan opvattingen omtrent competentiegericht onderwijs. Aanvullend hierop geeft Deardorff (2006) aan dat weinig instellingen geprobeerd hebben methodes te ontwikkelen voor het analyseren van deze competenties. Ook gebruikersonderzoeken naar NT2 e-learning methodes wijzen uit dat er niet is gekeken naar competenties (Smit & Camo 2013).

Het gebrek aan onderzoek heeft de twee ontwikkelingen in het onderwijs tot nu toe nog niet in de weg gestaan, maar aandacht hiervoor is noodzakelijk. De toegenomen maatschappelijke diversiteit en mogelijkheden tot interculturele contacten illustreren de noodzaak voor een toespitsing op onderzoek naar interculturele communicatie competenties (Krols e.a. 2011). Deze masterthesis beoogt de aandacht voor interculturele communicatie competenties in open source NT2 e-learning methodes te onderzoeken, door het competentiedenken te combineren met de digitale didactiek binnen het NT2 onderwijs. Hierbij is de non-formele vorm van e-learning, opgezet als taalversterkingsmateriaal, onderwerp van onderzoek (Bossers e.a. 2010). Met betrekking tot NT2 e-learning vormt het leren van het Nederlands als tweede taal de inhoud van dit leermiddel.

3. Theoretisch kader

“Culturele diversiteit is een kenmerk van elke moderne samenleving” (Leeman 1996: p. 59). Dit geldt ook voor Nederland omdat een deel van haar inwoners, of hun ouders, elders geboren en/of getogen is (Hofstede 2002). Culturele diversiteit brengt nieuwe uitdagingen met zich mee en vraagt om nieuwe visies (Ghorasi 2010). Een van deze visies heeft betrekking op de diversiteit in talen die het met zich meebrengt; meertaligheid in Nederland (Cornips 2012). Meertaligheid is een bekend begrip in Nederland en de rest van Europa, en heeft hier de definitie van het zinvol, vloeiend en geschikt gebruiken van meer dan één taal door een persoon die zichzelf ook als meertalig definieert (Beerkens & Ten Thije 2011, Cornips 2012, Nortier 2009).

3.1. Inburgeren in Nederland

Nortier (2009) stelt dat Nederland al lang geen eentalig land meer is en dat dit wellicht nooit het geval is geweest. De taalvariatie in Nederland is in de laatste decennia aanzienlijk gegroeid vanwege internationaliserings- en immigratieprocessen (Vallen 2001). De huidige samenleving stelt echter vraagtekens bij de positieve effecten van meertaligheid zoals het leveren van een verrijking of een bijdrage aan de Nederlandse samenleving. Bovendien wordt het vooral geassocieerd met gebrekkig Nederlands, taalachterstanden en taalproblemen (Cornips 2012). Deze vraagtekens worden bevestigd door een onderzoek naar profielen van laaggeletterden (Buisman & Houtkoop 2014). Het onderzoek wijst uit dat de grootste groep laaggeletterden bestaat uit de groep oudere allochtonen die een middelbare beroepsopleiding hebben gevolgd.

In 2013 is de *Wet Inburgering Nieuwkomers* in getreden. De wet verplicht nieuwkomers het leren van de Nederlandse taal als onderdeel van de inburgeringsplicht. Iemand die in Nederland komt wonen is ‘inburgeringsplichtig’ wanneer hij of zij anders dan voor een tijdelijk doel in Nederland verblijft (www.overheid.nl). Inburgeren in Nederland houdt in dat je als inwoner deelneemt aan de Nederlandse samenleving. In een brochure van de Rijksoverheid, gericht op de kernwaarden van de Nederlandse samenleving, staat dat meedoen in de samenleving ook het leren van de Nederlandse taal betekent (www.rijksoverheid.nl). Onderzoek door De Greef, Segers en Nijhuis (2013) wijst uit dat 1,3 miljoen Nederlanders laaggeletterd zijn waarvan ongeveer een derde het Nederlands spreekt als tweede taal. Uit het onderzoek blijkt tevens dat het leren van het Nederlands, door middel van een taaltraject, een positieve uitwerking heeft op het dagelijks leven van laaggeletterden. Een verbetering van de taalvaardigheid betekent namelijk een betere beheersing van de taal, je beter en gelukkiger voelen in de samenleving, meer kansen op een stabiele baan en een hoger salaris, een gezonder leven, sneller deelnemen aan een opleiding en betere ontwikkelings- en ontplooiingsmogelijkheden (De Greef, Segers & Nijhuis 2013). Taaltrajecten dragen dus bij aan de verbetering van de positie en inburgering van nieuwkomers.

3.2. Nederlands leren als tweede taal

Een voorwaarde voor succesvol inburgeren is het leren van de Nederlandse taal. Een positieve attitude ten opzichte van de gemeenschap van de tweede taal en de wens om te integreren leidt tot een grotere taalvaardigheid in die tweede taal (Gillis & Schaerlaekens 2000). Toch blijkt een positieve attitude alleen niet afdoende om Nederlands als tweede taal te leren. Bossers, Kuiken en Vermeer (2010) noemen vier factoren die het tempo en succes van de verwerving beïnvloeden. Ten eerste spelen achtergrondfactoren een rol, zoals leeftijd, sekse en moedertaal. Ten tweede worden cognitieve factoren genoemd, voorbeelden hiervan zijn intelligentie, taalaanleg en leerstijlen. Ook socio-affectieve factoren spelen een rol. Hiermee worden onder andere cultuurverschillen tussen de ‘eigen’ en de ‘nieuwe’ cultuur bedoeld en de ‘extravertheid-introvertheid’ van de leerder. Tot slot zijn er de sociale omgevingsfactoren. Hieronder vallen taalcontact, taalaanbod, interactie en onderwijs. Bossers e.a. (2010) benadrukken dat het moeilijk is om de afzonderlijke werking van de factoren te wegen

vanwege onderlinge samenhang, maar stellen wel dat het onderwijs van groot belang is voor de tweede-taalverwerving.

3.2.1. NT2 onderwijs

De huidige didactische benadering in NT2 onderwijs, de communicatieve benadering, vindt zijn oorsprong in de jaren tachtig. In deze periode kreeg adequaat communiceren in het Nederlands een prominentere rol dan de traditionele aandacht voor het leren van grammatica. In de jaren negentig bleef het onderwijs zich ontwikkelen en kwamen er steeds meer methodes op de markt (Suchtelen 2006). Ontwikkelingen in de maatschappij, technologische ontwikkelingen en ontwikkelingen in opvattingen over taal, taalleren en taalonderwijs liggen hieraan ten grondslag (Bossers e.a. 2010). Volgens Appel en Vermeer (2008) bestaan er vijf benaderingen in het talenonderwijs. Ten eerste de grammatica-vertaalbenadering waarbij de nadruk ligt op het schriftelijk taalonderwijs. Ten tweede de audio-linguale benadering, hier staan de mondelinge vaardigheden centraal. Als derde wordt de communicatieve benadering genoemd. Deze benadering stelt interactie en dialoog centraal. Ten vierde de receptieve benadering, waarbij vooral aandacht wordt besteed aan het leren begrijpen. Tot slot noemen Appel en Vermeer (2008) de handelingspsychologische benadering die een koppeling maakt tussen handelen en taal.

Het kiezen voor een geschikte onderwijsmethode, ook wel leergang genoemd, hangt af van het soort leerder. Met betrekking tot de taalleerder maakt het tweede-taalonderwijs onderscheid tussen het leren van het Nederlands als tweede taal (NT2) of als vreemde taal (NVT). Bij het leren van NT2 wordt de taal geleerd in een gemeenschap waar het Nederlands de omgangstaal is. Daartegenover staat NVT waarbij de taal wordt geleerd in een gemeenschap waar het Nederlands niet de voertaal is (Van Kalsbeek 2001). Hiernaast wordt er onderscheid gemaakt tussen tweede-taalverwerving (T2-verwerving) en een tweede-taalonderwijs (T2-onderwijs). In beide gevallen wordt een taal verworven nadat de moedertaal al is geleerd. Het verschil tussen T2-verwerving en T2-onderwijs heeft betrekking op de manier van verwerven. Bij de eerste vindt taalverwerving ongestuurd plaats waarbij de leerders afhankelijk zijn van het oppikken van de taal uit hun omgeving. Bij T2-onderwijs leert iemand de taal gestuurd in het onderwijs of aan de hand van leerboeken (Appel & Vermeer 1994). Het begrip 'tweede taal' heeft geen betrekking op het beheersingsniveau, maar op de volgorde waarin de talen zijn geleerd (Bossers, Kuiken & Vermeer 2010).

3.3. Meer dan taal alleen

Leren gaat om het verrichten van inspanningen om bepaalde leerdoelen te halen, waarbij leerdoelen worden gedefinieerd als specifieke 'kennisinhouden' of vaardigheden (Schermer 2008). Toegepast op NT2 onderwijs is er vaak onderscheid gemaakt tussen het leren van de taal en het leren over de cultuur van die taal. Beide componenten kunnen expliciet als kennis worden overgedragen, maar de component kennis bevat ook cultuur gerelateerde aspecten (Van Kalsbeek 2003). Taal en cultuur zijn volgens Bossers e.a. (2010) onlosmakelijk met elkaar verbonden. In het verleden hield cultuuronderwijs 'kennis verwerven over de doelcultuur' in. Tegenwoordig gaat het veel meer om wat je met die kennis kunt doen. Van Kalsbeek (2003) stelt taalonderwijs zonder cultuur gelijk aan taalonderwijs zonder grammatica en pleit voor een geïntegreerd onderwijzen van taal. Geïntegreerd onderwijs van taal en cultuur binnen NT2 beoogt het toevoegen van culturele elementen die betrekking hebben op culturele kennis en op communicatief handelen (Rossum & Vismans 2004). Bij geïntegreerd onderwijzen van taal en cultuur in het vreemdetalenonderwijs worden grofweg drie doelen nagestreefd: leerders moeten kennis hebben van de nieuwe cultuur en taal, leerders moeten over omgangsvaardigheden beschikken en leerders moeten zich bewust zijn van hun eigen culturele bagage (Van Kalsbeek 2003).

3.3.1. De interculturele spreker

Het overkoepelende doel van geïntegreerd onderwijs van taal en cultuur is door Byram (1997) omschreven als het creëren van een 'interculturele spreker' (Byram 1997). Een interculturele spreker is in staat om binnen een bepaalde context voor de meest toepasselijke taal en/of taalvariatie te kiezen (Quist 2010). Volgens Quist (2010) representeert dit echter geen allesomvattend concept. Een interculturele spreker plaatst enkel de 'eigen cultuur' tegenover de 'andere cultuur', maar juist die grenzen moeten overschreden worden omdat culturele diversiteit niet statisch is (Quist 2010). De wisselwerking tussen cultuur en taal is een dynamisch proces dat voortdurend aan verandering onderhevig is (Van Kalsbeek 2003). Deze visie wordt bevestigd door Kuiken (2006) die het uitbreiden van het taalonderwijs koppelt aan het inburgeringsprogramma. Dit programma bevat namelijk naast het leren van de Nederlandse taal een component maatschappijoriëntatie die zich richt op de functionele inzet van taal (Kuiken 2006). Taal en cultuur zijn verweven met elkaar en taalleren zou dus meer moeten beogen dan het beheersen van de taal alleen.

Zoals eerder genoemd, staan interculturele communicatievaardigheden centraal binnen de communicatieve benadering in het NT2 onderwijs. De interculturele aanpak in het NT2 onderwijs heeft twee uitgangspunten: taalleren door (zo natuurlijk mogelijk) te communiceren in die taal en naast de taalvormen ook de taalgebruiken en communicatieve gewoontes aanleren (Appel & Vermeer 1994). Naast taalaanbod en kennis is interactie een voorwaarde voor het adequaat verwerven van een taal. Met de communicatieve benadering wordt taal niet langer gezien als doel op zich, maar als middel om een talige boodschap over te brengen. Hiernaast hebben de linguïstische structuren plaatsgemaakt voor communicatieve routines en taalhandelingen als kern van het lesmateriaal (Bossers e.a. 2010). Onderwijsmethodes dienen rekening te houden met de onderlinge afhankelijkheid van communicatie en taal (Devlieger 1998). Aanvullend hierop stelt Van Kalsbeek (2003) dat leerders communicatief competent worden met behulp van communicatieve leergangen.

3.4. Intercultureel competent

Communicatief handelen laat een proces zien waarbinnen deelnemers informatie uitwisselen en interactie centraal staat (Schermer 2008). Intercultureel communicatief handelen, voegt hieraan toe dat het om communicatie gaat tussen deelnemers van verschillende culturen. Byram, Gribkova & Starkey (2002) stellen dat interculturele communicatie (ICC), communicatie is op basis van respect voor interactiepartners en individuen. Binnen de context van de Nederlandse samenleving wordt ICC door Leeman (1996) omschreven als interactie tussen een allochtoon en een autochtoon of tussen twee allochtonen. Het onderscheid kan nauwer worden gedefinieerd als contact tussen twee 'vreemden' waar, bij één of beide gespreksdeelnemers, een verandering in het denken en/of handelen optreedt als gevolg van hun onderlinge interactie (Ten Thije & Maier 2012). Voor deze studie is de definitie van Leeman (1996) aangehouden omdat het onderzoek kijkt naar ICC binnen de context van de Nederlandse samenleving.

Volgens Schermer (2008) is communicatie een vorm van samenwerken met interactie als doel. Om goed te kunnen functioneren in de huidige internationale samenleving is het kunnen omgaan met diversiteit noodzakelijk. Het omgaan met deze talige en culturele diversiteit behelst het beheersen van algemene interculturele communicatie principes; competenties (Ten Thije & Maier 2012). Houtkoop en Koole (2000) omschrijven communicatief competent zijn als: het beschikken over aantoonbare kennis over wie, wanneer, welk type handeling dient uit te voeren in een specifieke communicatieve gebeurtenis. Hierbij creëert de werving van competenties competente interactiedeelnemers. Het zogenoemde 'competentiedenken' is een algemene visie op het onderwijs dat zich richt op kennis, inzichten, vaardigheden, attitudes en kwaliteiten van leerlingen om juist te kunnen handelen in specifieke situaties (Bossers e.a. 2010).

In het talenonderwijs behelst de term communicatief competent zijn meer dan alleen grammaticaal competent zijn; de leerder moet ook leren wat 'geschikt' taalgebruik is (Byram e.a. 2002). Van Kalsbeek (2003) noemt drie begrippen die regelmatig naar voren komen binnen de didactiek over geïntegreerd onderwijzen van taal en cultuur: *perspectief*, *context* en *dialog*. De begrippen vertegenwoordigen kenmerken van lesmateriaal die leerders niet alleen communicatief competent maken, maar ook intercultureel competent. De begrippen sluiten volgens Van Kalsbeek aan op de doelstellingen van het vreemde-talenonderwijs waarbij *perspectief* bewustwording beoogt. Bewustwording van de eigen attitude ten opzichte van andere culturen. Het begrip *context* heeft betrekking op het vergroten van kennis over de te leren cultuur en *dialog* beoogt het ontwikkelen van interculturele vaardigheden. Samenvattend betekent intercultureel competent zijn het beschikken over en beheersen van specifieke interculturele communicatie competenties.

3.4.1. Interculturele communicatie competenties

In de literatuur bestaat geen consensus over de definitie van interculturele communicatie competenties (ICCC) (Krols e.a. 2011). Deardorff (2006) wijt het gebrek aan een heldere definitie aan de complexiteit van het concept. Intercultureel competent zijn is een houding die constant verandert onder invloed van de dan geldende situatie of context en met die reden kunnen alleen de inhoudelijke aspecten van ICCC worden gedefinieerd, aldus Van Kalsbeek (2003). Volgens Spencer-Oatey en Franklin (2009) representeren de definities vanuit verschillende vakgebieden slechts omschrijvingen van karakteristieken en ontbreken er duidelijke illustraties van wat nu werkelijk bedoeld wordt. Zij stellen tevens dat auteurs dezelfde term gebruiken voor verschillende aspecten of verschillende termen die worden gekoppeld aan hetzelfde aspect. Shadid (1994) voegt hieraan toe dat een interculturele ervaring niet automatisch leidt tot interculturele communicatie competentie. Byram e.a. (2002) stellen tevens dat er geen perfect model is om te kopiëren als taalleerder omdat de acquisitie van ICC nooit compleet is. Het is een proces dat zich continue blijft ontwikkelen en aanpassen omdat ook cultuur geen statisch maar dynamisch begrip is. Samengevat maakt dit ICCC een verwarrend en moeilijk te onderzoeken of te definiëren begrip. Hieronder volgt een beschrijving van vijf definities en hoe deze tot een nieuwe set definities zijn omgevormd.

Shadid (1994) stelt dat vaardigheid in het omgaan met mensen van andere culturen afhangt van het signaleren van individuele en cultuurgebonden gedragingen en het aanbrengen van adequate aanpassingen in het eigen gedrag indien wenselijk of noodzakelijk. Een dergelijke vaardigheid kan volgens Shadid (1994) alleen worden gerealiseerd wanneer er kennis over de andere cultuur *aanwezig* is. Shadid (2000) beschrijft ICCC op verschillende niveaus, namelijk *individu*, *ontmoeting* en *relatie*. Vervolgens richt de definitie zich op het individuele niveau waarbij drie componenten worden genoemd. Ten eerste motivatie, dit staat voor de bereidheid sociale relaties aan te gaan. Ten tweede kennis over persoonlijke eigenschappen en culturele achtergronden van gesprekspartners. Als laatste de rol van persoonlijke en sociale vaardigheden. Volgens Byram e.a. (2002) zijn vaardigheden nodig om begrip te kunnen tonen voor mensen met een andere culturele achtergrond. De vaardigheden om dit vervolgens in de praktijk te kunnen brengen door middel van interactie definiëren zij als ICCC. Er worden door Byram vier ICCC onderscheiden: *knowledge*, *skills*, *attitudes* en *values* (Byram 1997, Byram e.a. 2002, Krols e.a. 2011). Bij de eerste gaat het om kennis over de taal zelf, maar ook over de cultuur en het algemene besef wat het betekent als je zelf of een ander tot een groep behoort. De *skills* representeren specifieke vaardigheden zoals het interpreteren en herkennen van fenomenen in een vreemde omgeving en het hiermee om kunnen gaan. Met *attitudes* doelen Byram e.a. (2002) op een open houding en nieuwsgierigheid. Tenslotte *values*, die betrekking hebben op het besef dat je zelf en je gesprekspartner 'culturele bagage' meeneemt. Van Kalsbeek (2003) stelt dat verschillende competenties nodig zijn om adequaat te kunnen communiceren en noemt er vier. Ten eerste de linguïstische competentie die staat voor de vorm van de uiting. Hierna de pragmatische competentie

die betrekking heeft op het gebruik van een uiting. Ten derde de discursieve competentie die aandacht vraagt voor de specifieke situatie. Als laatste de strategische competentie die staat voor het verschil in schrijf- en spreektaal. De combinatie van deze vier competenties levert interculturele competentie op. Additioneel noemt Van Kalsbeek (2003) de begrippen perspectief, context en dialoog. Deze zijn specifiek gericht op de inhoud van (NT2)lesmateriaal en om die reden worden deze concepten ook meegewogen in definiëring van ICCC. Deardorff (2006) deed onderzoek naar de definitie en geschikte beoordelingsmethodes van ICCC. De twee modellen uit het onderzoek samengenomen, het piramidemodel en procesmodel, leveren de volgende ICCC op: *attitudes, knowledge & comprehension* en *skills*. De ICCC *knowledge & comprehension* omvat de competenties *knowledge* en *values* zoals gedefinieerd door Byram e.a. (2002). De ICCC *skills* zijn hier uitgebreid door een splitsing te maken in twee soorten vaardigheden, enerzijds luisteren, observeren en evalueren en anderzijds analyseren, interpreteren en relateren. Tot slot is er de definitie van Ten Thije en Maier (2012) vanuit de interactieanalyse. Volgens deze benadering omvat ICCC vier componenten: taal en cultuurkennis, algemene communicatieve principes, interactiestrategieën voor handelen en vaardigheden om te kunnen leren in interculturele situaties.

Voor de definiëring van interculturele communicatie competenties zijn de bovenstaande definities geanalyseerd op overeenkomsten, verschillen en overlap. Een overzicht hiervan is toegevoegd als bijlage 1, tabel 12. Vervolgens is deze informatie voor deze studie samengevoegd en is er een nieuwe set ICCC gevormd: *kennis, houding en waardes* en *vaardigheden*. Hierin zijn alleen aspecten meegenomen die betrekking hebben op interculturele communicatie en niet op linguïstische aspecten omdat het een taalonderwijs methode betreft. Alle aspecten van NT2 methodes zullen namelijk een linguïstische component bevatten, waarmee het overbodig is ze in deze context te benoemen. De set representeert een overzicht van ICCC die een link leggen tussen taal en cultuur (Krols e.a. 2011). Hiernaast is er gekeken naar communicatietheorieën omdat het specifiek bij zelfstudiemateriaal van groot belang is dat het leermiddel aansluit bij het niveau van een taalleerder (Van den Dool, Moonen & Kraan 1998). Een toelichting op deze set ICCC volgt in de methode, 4.4.1. *Dataverwerking*.

3.4.2. Oplossingsgerichtheid

Op basis van de besproken literatuur uit deze studie is er een vermoeden van een vierde, nog ongedefinieerde, categorie binnen ICCC. Er is sprake van een vermoeden omdat niet alle geanalyseerde bronnen hier aandacht aan besteden. Bovendien geven deze bronnen slechts een gedeeltelijke definitie. Het aspect, hier *oplossingsgerichtheid* genoemd, heeft betrekking op het herkennen van, omgaan met en oplossen van misverstanden. Misverstanden kunnen volgens Van Kalsbeek (2003) op verschillende terreinen voorkomen. In tegenstelling tot vroeger, waar cultuurbotsingen vermeden werden, gaat het nu om het herkennen van misverstanden en het hiervan omzetten naar leermomenten. Ten Thije en Maier (2012) zeggen hierover dat door het analyseren van de werking van interactie misverstanden kunnen worden voorzien en dat hier nieuwe interactiepatronen uit voortkomen. Leeman (1996) noemt misverstanden in relatie tot de differentiebenadering. Deze praktijk van interculturele communicatie stelt het cultuurverschil centraal en leert misverstanden te interpreteren aan de hand van culturele achtergrondkennis. Houtkoop en Koole (2000) stellen tot slot, dat er gemakkelijk misverstanden kunnen ontstaan wanneer verschillende culturen met elkaar in contact komen omdat culturen veelal verschillen in hun gedragsnormen.

Byram (1997) besteedt aandacht aan *oplossingsgerichtheid* door deze te noemen in zijn model met noodzakelijke vaardigheden als *skills of interaction*. Met deze vaardigheden worden volgens Byram (1997) moeilijkheden en verschillen in culturele achtergronden en identiteiten aangepakt. Deze definitie geeft geen volledige invulling aan het aspect *oplossingsgerichtheid* omdat het element herkennen (en oplossen) van misverstanden hier niet in terugkomt. Krols e.a. (2011) noemen 'culturele

conflicthantering' als facet van interculturele competentie. Hiermee sluiten ze zich aan bij de definitie van misverstanden van Van Kalsbeek (2003), maar benadrukken het enkel durven en kunnen aangeven van je persoonlijke onhandelbare kader. *Oplossingsgerichtheid* wordt in de geanalyseerde bronnen nog niet gelinkt aan competenties, maar zal vanwege het herhaaldelijk voorkomen in de literatuur wel onderzocht worden als mogelijk vierde competentie.

3.5. Probleemstelling

Zoals hierboven beschreven is het beheersen van het Nederlands een voorwaarde voor een succesvolle inburgering. Het doel van inburgeren is meedoen in de samenleving wat tevens adequaat communiceren behelst. Het doel van communicatie op haar beurt is interactie en voor interculturele interactie zijn interculturele communicatie competenties nodig. Door de bovenstaande set van ICCC te combineren met twee recente ontwikkelingen in het NT2 onderwijs, het competentiedenken en de digitale didactiek, rijst de vraag of het competentiedenken ook terug te vinden is in NT2 e-learning methodes. Vanuit deze invalshoek beoogt deze masterthesis een antwoord te geven op de onderstaande hoofdvraag:

In hoeverre is er aandacht voor interculturele communicatie competenties in Nederlandstalige open source NT2 e-learning methodes?

Om deze vraag te kunnen beantwoorden zijn vier deelvragen geformuleerd:

1. *In hoeverre is er aandacht voor de interculturele communicatie competenties kennis, houding en waardes, vaardigheden en oplossingsgerichtheid?*
2. *Hoe is de aandacht voor interculturele communicatie competenties vormgegeven in NT2 e-learning methodes?*
3. *Zijn er verschillen tussen het NEVA project en oefenen.nl met betrekking tot aandacht voor de interculturele communicatie competenties kennis, houding en waardes, vaardigheden en oplossingsgerichtheid?*
4. *Zijn er verschillen tussen het NEVA project en oefenen.nl met betrekking tot de vorm van aandacht voor interculturele communicatie competenties?*

Het volgende hoofdstuk licht toe hoe deze vragen zijn onderzocht door een bespreking van de onderzoeksmethode en de stappen van dataverwerking.

4. Methode

Om te onderzoeken in hoeverre er aandacht is voor interculturele communicatie competenties (ICCC) binnen Nederlandstalige open source NT2 e-learning methodes, is kwalitatief onderzoek uitgevoerd. Met de kwalitatieve benadering is eerst een literatuuronderzoek uitgevoerd naar de inhoud en definiëring van ICCC. Vervolgens is de analyse toegespitst op het voorkomen van deze competenties binnen NT2 e-learning methodes. De studie is exploratief en beschrijvend van aard omdat het inzicht biedt in de werking en het voorkomen ICCC in NT2 e-learning methodes (Dörnyei 2007). Het voorkomen van ICCC is onderzocht aan de hand van een leerstofanalyse en wordt hieronder als eerst besproken. Vervolgens worden de selectiecriteria van het materiaal gegeven en een materiaalbeschrijving. Als laatst volgt de aanpak van analyse.

4.1. Leerstofanalyse

Om te analyseren in hoeverre er aandacht is voor interculturele communicatie competenties binnen NT2 e-learning methodes, is een leerstofanalyse uitgevoerd. Leerstofanalyse maakt deel uit van de onderzoeksmethode documentenanalyse. Bij een documentenanalyse achterhaalt de onderzoeker de onderliggende betekenis van documenten, ook wel communicatieve teksten genoemd, door middel van interpretatie van de inhoud. Binnen communicatieve teksten wordt er onderscheid gemaakt tussen persoonlijke (brieven, notities en agenda's) en openbare documenten (verslagen, (kranten)artikelen en boeken) (Reulink & Lindeman 2005). Voor deze studie is gekeken naar openbare documenten omdat open source e-learning methodes onderwerp van onderzoek is.

Leerstofanalyse is een documentenanalyse van documenten die 'leerstof' beschrijven en het beoogt ordening en precisering van de inhoud van een leerstofgebied (Jochems 1980). Leerstof heeft betrekking op de stof die de docent dient te onderwijzen en de student dient te leren. Er zijn twee uitgangspunten voor leerstofanalyse, namelijk gedrag en kennis. Uitgangspunt van de leerstofanalyse van dit onderzoek is een kennisbeschrijving, waarbij het gaat om de bepaling van welke kennis de leerstof precies bevat en hoe deze kennis onderling samenhangt (Jochems & Vastenbouw 1985). De werkwijze van een kennisbeschrijving wordt ook wel *inhoudsanalyse* genoemd; er wordt dan eerst vastgesteld om welke kennis het precies gaat en welke kennis tot de te leren stof behoort. Vervolgens wordt de inhoud van die kennis nauwkeurig beschreven en de manier(en) waarop zij onderling samenhangt en voorkomt binnen de leerstof (Jochems & Vastenbouw 1985).

4.1.1. Beschrijvingsinstrument NT2 e-learning

Als input voor de leerstofanalyse zijn twee beschrijvingen gebruikt van de *Vergelijkende beschrijvingen nieuwe leergangen voor talen in de tweede fase* (Mulder, Rijlaarsdam, Tholey en Witte 1999a). Ten eerste is gekozen voor het *Beschrijvingsinstrument vergelijkende beschrijving leergangen*. Dit instrument geeft in een gedetailleerd driestappenplan weer hoe nieuwe leergangen beschreven en kritisch geanalyseerd kunnen worden. Het instrument is bruikbaar voor dit onderzoek omdat het een methode biedt om een volledige leergang van talen te analyseren. Ten tweede is gekozen voor het *Hulpmiddel beschrijving Vakinhoudelijk perspectief: moderne talen*. Het hulpmiddel bestaat uit een checklist die zich richt op de volgende onderdelen: leesvaardigheid, luistervaardigheid, gespreksvaardigheid, schrijfvaardigheid, grammatica, vocabulaireverwerving en handelingsdoelen. Het hulpmiddel is bruikbaar omdat het leren van het Nederlands als tweede taal voor anderstaligen raakvlakken heeft met het leren van een moderne vreemde taal voor Nederlandstaligen (Appel & Vermeer 1994). Aanleiding voor het ontwikkelen van een nieuw beoordelingsinstrument was de invoering van de nieuwe Tweede Fase in het onderwijs. Deze nieuwe tweede fase betekende dat er voor alle talen nieuwe leergangen zouden uitkomen en dat er een leidraad moest komen voor de leergangbeoordeling. Het instrument is descriptief van aard omdat het alleen een beschrijving geeft van wat een leergang precies inhoudt en geen uitspraken doet over de kwaliteit van de leergang

(Mulder e.a. 1999). Uit beide instrumenten zijn elementen genomen en samengevoegd tot twee nieuwe beschrijvingsinstrumenten. Deze combinatie is geschikt omdat dit onderzoek een analyse van leerstof van het Nederlands als tweede taal beoogt. Een nadere toelichting op deze beschrijvingsinstrumenten volgt onder 3.4. *Aanpak van analyse*.

4.2. Materiaalselectie

Vooraf aan de leerstofanalyse dient er een keuze gemaakt te worden uit de verschillende NT2 e-learning methodes. Hieronder volgt een toelichting op de selectiecriteria waarin duidelijk wordt hoe er tot een selectie is gekomen en waarom deze materiaalselectie relevant is voor dit onderzoek (Nederhoed 2007).

4.2.1. Selectiecriteria

Allereerst is gekozen voor methodes die betrekking hebben op het leren van het Nederlands als tweede taal (NT2). Ten tweede kunnen de methodes enkel online gevolgd worden; e-learning methodes. Als derde selectie criterium is gekozen voor open source methodes. Dit wil zeggen dat de methodes vrij toegankelijk zijn en dat er geen kosten of het afsluiten van een abonnement verbonden zijn aan het volgen van de methodes. Hiervoor is gekozen omdat de onderzoeker op deze manier, net als een 'echte' gebruiker, vrijblijvend en onbeperkt aan de methodes kon deelnemen. Het vierde criterium heeft betrekking op het taalniveau. Om een vergelijking tussen de e-learning methodes te kunnen maken, zijn alleen methodes met taalniveau A0-A1 en A2 geanalyseerd. Hiervoor is gekozen omdat de taalniveaus in gelijke mate voorkomen binnen de geanalyseerde e-learning methodes en hiermee vergelijkbaar zijn. Tevens is voor deze taalniveaus gekozen omdat de beginnende taalleerder hier onderwerp van onderzoek is. Wanneer binnen dit onderzoek over taalniveaus wordt gesproken, wordt het onderscheid door het Europees Referentiekader bedoeld. Het ERK onderscheidt zes taalniveaus: A1 en A2 (basisgebruiker), B1 en B2 (onafhankelijke gebruiker) en C1 en C2 (vaardige gebruiker) (www.erk.nl). Om de methodes onderling te kunnen vergelijken, is er met het vijfde selectie criterium gekozen voor Nederlandstalige NT2 e-learning methodes. Ten zesde zijn enkel NT2 e-learning methodes voor volwassenen geanalyseerd omdat kinderen deze leerstof doorgaans op school aangeleerd krijgen en deze niet zelfstandig met een e-learning methode hoeven te verwerven (Appel & Vermeer 1994). Met 'volwassene' wordt volgens de Nederlandse wetgeving een in Nederlands woonachtige van 18 jaar of ouder bedoeld (www.overheid.nl). Het laatste selectie criterium heeft betrekking op de 'vorm' van de methodes. De methodes van analyse zijn op zichzelfstaande methodes, in tegenstelling tot methodes die als ondersteunend lesmateriaal door docenten gebruikt worden (Van den Dool, Moonen & Kraan 1998). De onderzochte methodes bieden geen complete NT2 leergangen aan, maar een informeel leermiddel waarmee geoefend kan worden. De afnemers zijn zelfstandige leerders die de leermiddelen gebruiken als taalversterkingsmateriaal (Besamusca & Sommer 2013). Wanneer in deze studie over 'methode' wordt gesproken, wordt het informele leermiddel bedoeld dat is opgezet als taalversterkingsmateriaal. Er is voor deze vorm van NT2 e-learning methodes gekozen omdat het onderzoek beoogt de aandacht voor ICCC in kaart te brengen. Wanneer alle of één van de geanalyseerde methodes, onderdeel zouden uitmaken van een groter onderwijspakket, zouden de volledige leergangen waartoe de methodes behoren onderzocht moeten worden. Het kan namelijk betekenen dat bepaalde elementen als online leermiddel aan bod komen en andere elementen bijvoorbeeld tijdens contacturen met een docent. De grootte en het tijdsbestek van deze masterthesis laat een analyse van een NT2 leergang niet toe en met deze reden is er gekozen voor informele leermiddelen. Er is geen onderscheid gemaakt in de grootte of inhoud van de methodes omdat dit juist onderwerp van onderzoek was.

4.3. Materiaalbeschrijving

Vanuit de bovenstaande selectiecriteria is gekozen voor twee NT2 e-learning methodes: NEVA project en Oefenen.nl. Er is gekozen voor analyse van twee NT2 e-learning methodes zodat deze vergeleken kunnen worden met elkaar. Dit is relevant omdat hiermee getoetst kan worden in hoeverre een verschil in doelgroep invloed heeft op het voorkomen van aandacht voor ICCC. Vanwege de grootte van de online e-learning methodes en de toegankelijkheid (open source) is gekozen voor het vergelijken van twee NT2 e-learning methodes. Hieronder worden eerst de twee geselecteerde methodes geïntroduceerd. Vervolgens spitst de beschrijving van het materiaal zich toe op de vergelijking tussen de twee geanalyseerde methodes.

4.3.1. NEVA project

Het NEVA project, Nederlands voor Anderstaligen, is een online leerplatform met open source lespakketten. Met het leerplatform kunnen gebruikers hun kennis van het Nederlands oefenen en uitbreiden (<https://neva.ned.univie.ac.at/>). Het NEVA project is ontwikkeld om nieuw cultuuraanbod en extra taal oefeningen aan te bieden naast het taalverwervingsonderwijs. De methode richt zich op studenten en docenten vanwege de opzet en aansluiting op verschillende (universitaire) onderwijsinstellingen. Het project beperkt zich tevens niet tot inwoners van Nederland, maar heeft een internationaal karakter. Het NEVA project biedt oefeningen aan voor het trainen van verschillende vaardigheden, zoals lezen, luisteren en schrijven. Hiernaast zijn er oefeningen te vinden rond de thema's grammatica en woordenschat. Behalve deze oefeningen biedt NEVA ook lespakketten aan met complete leermodules. De laatste vier nieuwe modules van het NEVA project zijn in 2012-2013 ontwikkeld (Besamusca & Sommer 2013). Een uitgebreide toelichting op de structuur, het doel, de doelgroep en de geselecteerde lesmodules van het NEVA project is opgenomen als bijlage 2, tabel 13.

4.3.2. Oefenen.nl

Oefenen.nl is een online leerplatform waarmee gebruikers hun lees- en schrijfvaardigheden kunnen verbeteren. Het leerplatform maakt onderdeel uit van Stichting Expertisecentrum ETV.nl (www.etv.nl). Het is een open-source online methode, bestaande uit verschillende oefenprogramma's die sinds maart 2011 worden aangeboden via de oefenportal Oefenen.nl (www.oefenen.nl). De methode richt zich op een meer 'algemeen publiek' en beoogt, vanwege de aansluiting op verschillende bibliotheken in Nederland, de laagopgeleide en laaggeletterde volwassenen in Nederland te bereiken (Smit & Camo 2012). Met de leerpakketten kunnen gebruikers zelfstandig of begeleid oefenen met verschillende vaardigheden, zoals lezen, schrijven en spreken (Smit & Camo 2012). Een toelichting op de structuur, het doel, de doelgroep en geselecteerde lesmodules van oefenen.nl is toegevoegd als bijlage 3, tabel 14.

4.3.3. Vergelijking

Naast een algemene leerstofanalyse die zich richt op het voorkomen van aandacht voor ICCC in NT2 e-learning methodes, beoogt deze studie een vergelijking te maken tussen twee open source leermiddelen. Deze vergelijking is relevant gezien het verschil in doelgroep van de leermiddelen en mogelijkheid tot onderzoeken in hoeverre dit verschil invloed heeft op het voorkomen van aandacht voor ICCC. De methodes zijn, ondanks het verschil in doelgroep, vergelijkbaar omdat het open source methodes zijn, bedoeld voor volwassenen die aan hun NT2 basisvaardigheden willen werken. Hierbij biedt het NEVA project oefeningen aan voor zowel NVT (Nederlands als vreemde taal) leerders en NT2 (Nederlands als tweede taal) leerders. Oefenen.nl biedt oefeningen aan voor alle gebruikers die hun taalvaardigheden wensen te verbeteren, ongeacht NVT of NT2. Voor deze studie is enkel gekeken naar lesmodules die geschikt zijn bevonden voor NT2 leerders. Voor beide methodes zijn vijf modules geanalyseerd waarbij verschillende onderwerpen aan bod komen. De vijf modules zijn vergelijkbaar omdat ze geschikt zijn bevonden voor beginnende NT2 taalleerders van taalniveaus A0-A1 en A2

(www.erk.nl). Hiernaast zijn beide methodes autonoom opgezet en worden ze gepresenteerd als taalversterkingsmateriaal. Een overzicht van de geanalyseerde lesmodules is opgenomen als bijlage 4, tabel 15.

4.4. Aanpak van analyse

Om de inhoud van de NT2 methodes te preciseren en te ordenen is een leerstofanalyse uitgevoerd. De kennisbeschrijving richt zich hierna op het voorkomen van aandacht voor ICCC. Bij beide onderdelen van de kennisbeschrijving beoogt dit onderzoek een vergelijking te maken tussen het NEVA project en oefenen.nl. Dit onderzoek volgt de *Grounded Theory* methode omdat afzonderlijke onderdelen input leveren voor nadere analyse en ontwikkeling van het onderzoek (Dörnyei 2007: p. 36). De analyse is met deze reden uitgevoerd aan de hand van een stappenplan, dat hieronder nader wordt beschreven.

4.4.1. Dataverwerking

Om tot een juiste en volledige analyse te kunnen komen zijn alle onderdelen van de twee methodes vier keer doorlopen. Deze vier stappen geven een steeds gedetailleerdere beschrijving van de NT2 e-learning methodes, toespitsend op de vorm van de aandacht voor ICCC. Figuur 1 geeft de inhoud van de vier stappen van dataverwerking schematisch weer.

Figuur 1: Stappenplan dataverwerking

Iedere stap representeert de beschrijving van een specifiek aspect van de NT2 e-learning methodes. Voor uitvoering van de stappen zijn twee beschrijvingsinstrumenten ontworpen; één voor stap 1 en één voor stappen 2 t/m 4. De ontwikkeling van twee verschillende instrumenten is nodig omdat de ene betrekking heeft op de beschrijving van de volledige methode en andere op de afzonderlijke lesmodules. In totaal leveren de analysestappen vier verschillende vormen van beschrijvingsinstrumenten op, waarbij de vier vormen congrueren met de vier stappen uit de dataverwerking. De beschrijvingsinstrumenten zijn opgezet als checklists en hebben de vorm van een invultabel. Alle onderdelen dienen per methode of lesmodule ingevuld te worden. De stappen 2 t/m 4 leveren drie vormen van hetzelfde beschrijvingsinstrument op. Deze vormen verschillen inhoudelijk niet van elkaar, er zijn enkel kolommen aan toegevoegd of verwijderd. De beschrijvingsinstrumenten, tabellen 16, 17, 18 en 19, zijn toegevoegd als bijlage 5, 6, 7 en 8. Hieronder volgt een toelichting op de vier analysestappen en bijbehorende beschrijvingsinstrumenten.

Beschrijvingsinstrument NT2 e-learning – stap 1: De eerste stap genereert een eerste beschrijving van de NT2 e-learning methodes. De onderdelen die hier beschreven worden hebben betrekking op vindbaarheid, aanmelding, starten met oefenen, omschrijving van de lesmodules, de volgorde van afname, tijdsduur en eventuele extra's. Tabel 1 geeft een voorbeeld van dit beschrijvingsinstrument met een toelichting op de invulling van de onderdelen.

Naam NT2 methode	
Vindbaarheid	Hoe is de methode te vinden?
Aanmelding	Dient de gebruiker zich eerst ergens aan te melden of in te loggen?
Aan de slag	Hoe kan de gebruiker starten met oefenen?
Omschrijving	Welke omschrijving wordt er aan de lesmodules gegeven?
Volgorde	Wat is de volgorde van afname?
Tijdsduur	Hoeveel tijd krijgt een gebruiker om met de methode te oefenen?
Extra's	Biedt de methode extra's aan op de website?

Tabel 1: Voorbeeld Beschrijvingsinstrument NT2 e-learning – stap 1

Beschrijvingsinstrument NT2 e-learning – stap 2: Met de tweede stap wordt de leerstofanalyse toegepast, gericht op de precisering en ordening van de leerstof. Deze analyse wordt niet toegepast op de volledige methode zoals in stap 1, maar op de afzonderlijke lesmodules. Aspecten die hierbij aan bod komen hebben betrekking op onder andere het beoogde taalniveau van de modules, de oefeningsvorm en de taalvaardigheid die de oefening beoogt te trainen. De taalvaardigheden zijn bepaald aan de hand van *Taalprofielen*; beschreven in een onderzoeksrapport van het Nationaal Bureau Moderne Vreemde Talen (Liemberg & Meijer 2004). Deze profielen zijn vormgegeven aan de hand van de matrix van zes taalniveaus en vijf taalvaardigheden van het ERK (www.erk.nl). Een voorbeeld van het beschrijvingsinstrument, toegepast op een deel van NEVA staat in tabel 2 weergegeven.

Lesmodule	Taalniveau	Omschrijving	Oefening	Oefeningsvorm	Taalvaardigheid
ORANJE	A1 en A2	Oefenen met leesteksten en luisterteksten	Inhoudsvragen	53 vragen	Lezen en luisteren
			Taalvragen	97 vragen	Grammatica

Tabel 2: Voorbeeld Beschrijvingsinstrument NT2 e-learning – stap 2

Beschrijvingsinstrument NT2 e-learning – stap 3: Met de derde stap richt de leerstofanalyse zich op het voorkomen van aandacht voor ICC in de lesmodules van de methodes. Het beschrijvingsinstrument uit stap 2 is hiervoor aangepast door twee kolommen, 'Taalniveau' en 'Omschrijving', te vervangen door een kolom voor 'ICC competenties'. De laatste drie kolommen blijven hetzelfde en de ICC worden achter de desbetreffende onderdelen van de lesmodule weergegeven. De hier genoemde ICC competenties zijn: *kennis, houding en waardes* en *vaardigheden*. Een voorbeeld van het aangepaste beschrijvingsinstrument staat in tabel 3. Een totaaloverzicht van de geanalyseerde competenties is opgenomen als bijlage 9, tabel 20.

Lesmodule	Oefening	Oefeningsvorm	Taalvaardigheid	ICC competenties
ORANJE	Inhoudsvragen	53 vragen	Lezen en luisteren	Kennis
				Vaardigheden
	Taalvragen	97 vragen	Grammatica	Vaardigheden

Tabel 3: Voorbeeld Beschrijvingsinstrument NT2 e-learning – stap 3

Beschrijvingsinstrument NT2 e-learning – stap 4: Deze laatste stap richt zich op de vorm van de ICC competenties uit stap 3. Om de ICC te herkennen is een categorisering opgesteld die de verschillende vormen van ICC weergeeft. De verschillende vormen van de competenties staan vermeld in bijlage 9. Het beschrijvingsinstrument is vergelijkbaar met het instrument uit stap 3, maar kolom 'Vorm' is toegevoegd aan de invultabel en de kolom 'Oefeningsvorm' is verwijderd. Tabel 4 geeft een voorbeeld van dit beschrijvingsinstrument.

Lesmodule	Oefening	Vaardigheid	ICC competenties	Vorm
ORANJE	Inhoudsvragen	Lezen en luisteren	Kennis	Verschillen
			Vaardigheden	Observeren en evalueren
	Taalvragen	Grammatica	Vaardigheden	Interpreteren

Tabel 4: Voorbeeld Beschrijvingsinstrument NT2 e-learning – stap 4

In het volgende hoofdstuk worden de resultaten van deze analysestappen besproken.

5. Resultaten

Om de aandacht voor ICCC in NT2 e-learning methodes te onderzoeken is een leerstofanalyse uitgevoerd op twee NT2 methodes. De leerstofanalyse gericht op precisering en ordening van de NT2 e-learning methodes wijst uit dat de taalvaardigheden *lezen*, *luisteren* en *schrijven* het meest frequent voorkomen in de geanalyseerde e-learning methodes. Opvallend is het ontbreken van de taalvaardigheden *gesprekken voeren* en *spreken* bij het NEVA project en het verschil in voorkomen van de vaardigheid *schrijven* tussen de twee methodes. Aandacht voor ICCC is in beide methodes aanwezig, waarbij de nadruk ligt op de twee competenties: *kennis* en *houding en waardes*. De derde competentie, *vaardigheden*, komt in mindere mate voor vergeleken met de andere twee competenties. Opvallend hierbij is de methode oefenen.nl die, vergeleken met het NEVA project, meer aandacht besteedt aan deze derde competentie. Tevens besteedt alleen oefenen.nl aandacht aan de additioneel gevormde ICCC vorm *oplossingsgerichtheid*.

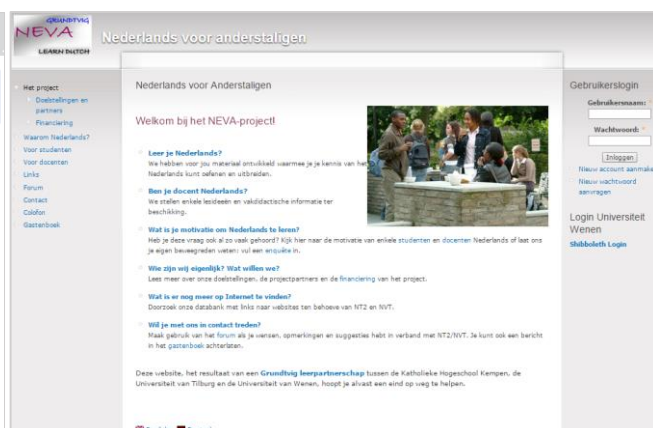
Hieronder worden de resultaten per analysestap weergegeven: beginnend met stap 1; leerstofanalyse gericht op eerste beschrijving methodes, vervolgens stap 2; leerstofanalyse gericht op precisering leerstof, dan stap 3; leerstofanalyse gericht op aandacht voor ICCC en eindigend met stap 4; leerstofanalyse gericht op ICCC vormen. Telkens worden eerst de resultaten van de twee NT2 e-learning methodes samengenomen besproken. Hierna worden bij iedere stap de resultaten gegeven van de vergelijking tussen het NEVA project en oefenen.nl. Met uitzondering van stap 1 waarbij alleen het weergeven van de vergelijking tussen de twee methodes nuttig bleek. Als laatst wordt *oplossingsgerichtheid* besproken als ICCC vorm van de competentie *vaardigheden*.

5.1. Leerstofanalyse gericht op een eerste beschrijving – stap 1

Bij de leerstofanalyse ten behoeve van een eerste beschrijving is gelet op de vindbaarheid, aanmelding, start en afname, omschrijving en mogelijke extra's van de methodes. Na analyse van deze beschrijving blijken de methodes op de meeste onderdelen overeen te komen. De methodes zijn vrij toegankelijk en eenvoudig te vinden door de naam te googelen. Beide methodes bieden introductieteksten of introductiefilmpjes om bekend te raken met de lesmodules en de verschillende hoofdstukken die hierin worden aangeboden. Gebruikers kunnen met de methodes hun taalvaardigheden trainen en verbeteren omdat deze zijn opgezet als taalversterkingsmateriaal. De methodes zijn autonoom opgezet en de oefeningen kunnen oneindig vaak herhaald worden. Onderstaande afbeeldingen 1 en 2 zijn print screens van de homepages van de methodes.

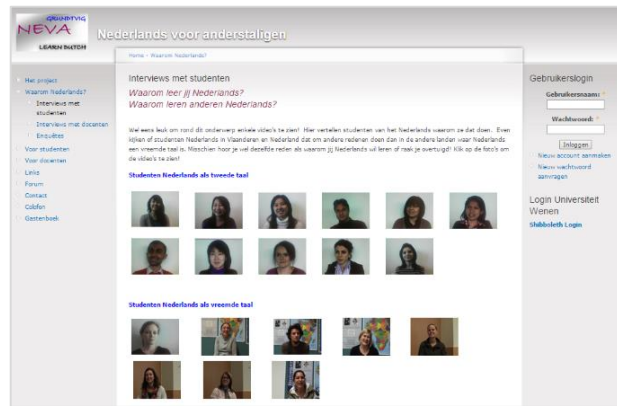
Afbeelding 1: Print screen homepage oefenen.nl

Afbeelding 2: Print screen homepage NEVA project

Verschillen tussen de methodes hebben betrekking op de aanmelding en het starten van de lesmodules die de methodes aanbieden. Bij oefenen.nl dient een gebruiker zich eerst te registreren en een gebruikersnaam en wachtwoord aan te maken. Bij het NEVA project is dit niet het geval en kan de

gebruiker direct starten met oefenen. Bovendien biedt oefenen.nl een test aan waarmee de gebruiker zijn of haar taalniveau kan bepalen. Het NEVA project noemt het gewenste taalniveau van de gebruiker alleen in de introductietekst. Als extra biedt NEVA onder andere een link aan met informatie over beweegredenen om Nederlands te leren. Afbeelding 3 laat een print screen zien van deze webpagina. Ook kunnen gebruikers hun eigen woonplaats presenteren en de rol die de Nederlandse taal in hun leven speelt met het

Afbeelding 3: Print screen NEVA project: Waarom Nederlands?

onderdeel *NEVA in de wereld*. Tevens staan er verschillende links op de website die verwijzen naar andere oefenpagina's. Oefenen.nl biedt als extra onder meer de virtuele coach 'Jomi' en verschillende links die verwijzen naar additionele producten van ETV.nl zoals werkboeken en licenties voor bedrijven. De volledige uitwerking van stap 1 voor het NEVA project is toegevoegd als bijlage 10, tabel 21, en voor oefenen.nl als bijlage 11, tabel 22.

5.2. Leerstofanalyse gericht op precisering en ordening – stap 2

In stap 2 zijn de methodes geanalyseerd op taalniveau, inhoud van de oefeningen en de taalvaardigheden die hierbij aan bod komen. De geanalyseerde lesmodules richten zich op beginnende taalleerders van niveau A0, A1 en A2. De thema's van de lesmodules worden aangeboden in de vorm van lees- en luisterteksten en audio- en beeldmateriaal. Met de bijbehorende oefeningen kan een gebruiker zijn of haar kennis over een specifiek thema toetsen. De lesmodules zijn opgebouwd uit een verschillend aantal oefeningen, variërend van twee tot vijf oefeningen. Zo bestaat de lesmodule *Station Nederlands* bijvoorbeeld uit twee oefeningen en lesmodule *ORANJE* uit vier oefeningen. De oefeningsvormen die aan bod komen zijn teksten, vragen, klanken en lessen. Tabel 5 geeft een voorbeeld van de uitwerking van stap 2. De volledige uitwerking van deze analysestap is opgenomen als bijlagen 12 en 13, tabel 23 en 24.

Lesmodule	Taalniveau	Omschrijving	Oefening	Oefeningsvorm	Taalvaardigheid
ORANJE	A1 – A2	Oefenen met leesteksten, luisterteksten en afbeeldingen	(Audio)tekst + beeldmateriaal	16 teksten	Luisteren + Lezen
			Inhoudsvragen	53 vragen	Lezen + Schrijven
			Taalvragen	97 vragen	Lezen + Schrijven
			Liedje	1 vraag	Luisteren + Lezen + Schrijven
Station Nederlands	A1 / **	Oefenen met zinnen en met woorden	Opstartlessen	10 lessen	Luisteren + Lezen + Gesprekken voeren + Schrijven
			Beginnerslessen	30 lessen	Luisteren + Lezen + Gesprekken voeren + Schrijven

Tabel 5: Voorbeelduitwerking stap 2 - lesmodules ORANJE en Station Nederlands

Met de verschillende oefeningsvormen kunnen verschillende taalvaardigheden getraind worden. Alle taalvaardigheden, *luisteren*, *lezen*, *gesprekken voeren*, *spreken* en *schrijven*, komen voor in de NT2 e-learning methodes. In diagram 1 staat het aandeel per taalvaardigheid weergegeven, samengenomen over alle tien de geanalyseerde lesmodules. Uit het diagram blijkt dat de taalvaardigheid *lezen*, met 40.00% het meest frequent naar voren komt in de oefeningen. Hierna *schrijven* met 27.14% en *luisteren* met 24.29%. De taalvaardigheden *gesprekken voeren* en *spreken* komen het minst frequent voor, met respectievelijk 2.86% en 5.71%.

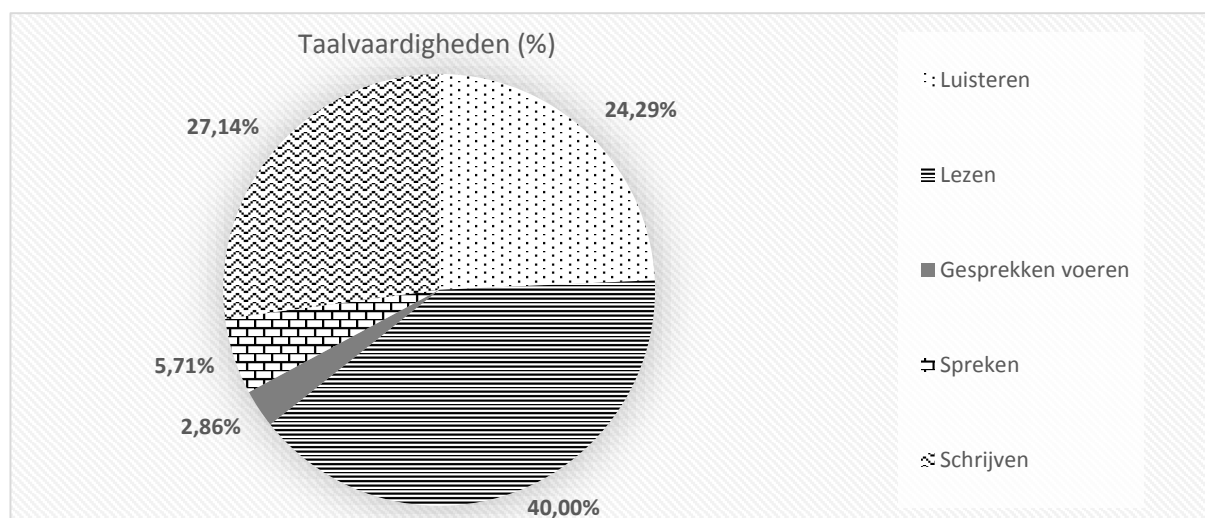

Diagram 1: Percentages van taalvaardigheden

5.2.1. Vergelijking

Door de twee methodes naast elkaar te leggen is zichtbaar dat deze qua inhoud gedeeltelijk met elkaar overeenkomen. Beide methodes bieden thema's aan met behulp van verschillende materialen. Een gebruiker kan met de oefeningen zijn of haar kennis over deze thema's vervolgens toetsen aan de hand van de bijbehorende oefeningsvormen. Het aanbod van taalvaardigheden komt bij de twee methodes niet overeen. Zo biedt NEVA geen oefeningen aan waarbij *gesprekken voeren* en *spreken* aan bod komen, maar oefenen.nl laat alle vaardigheden aan bod laten komen. Onderstaande tabel 6 illustreert dit verschil, waarbij de 100% alle keren dat een taalvaardigheid aan bod komt representeert. De volledige uitwerking van stap 2 voor het NEVA project en oefenen.nl staat in tabel 23 en 24 uit de bijlagen 12 en 13.

Taalvaardigheid	Luisteren	Lezen	Gesprekken voeren	Spreken	Schrijven	Totaal
NEVA project	14.29%	28.57%	0.00%	0.00%	21.43%	64.29%
Oefenen.nl	10.00%	11.43%	2.86%	5.71%	5.71%	35.71%
Totaal	24.29%	40.00%	2.86%	5.71%	27.14%	100%

Tabel 6: Relatieve aantallen van taalvaardigheden in NT2 e-learningmethodes

5.3. Leerstofanalyse gericht op voorkomen van aandacht voor ICCC – stap 3

Uit de leerstofanalyse van stap 3 blijkt er aandacht te zijn voor ICCC. In tabel 7 staan voorbeelden die illustreren hoe de ICCC voorkomen in de geanalyseerde lesmodules van de NT2 e-learning methodes. In de kolom 'Toelichting' staat uitgelegd waarom de voorbeelden als ICCC zijn geanalyseerd.

ICCC	Locatie	Toelichting
Kennis	Methode: NEVA project Lesmodule: ORANJE Richting: Kennis Tekst 1: Het Nederlandse Volkslied	In de tekst wordt uitleg gegeven over het ontstaan, de inhoud, de betekenis en de vorm van het Wilhelmus. Hiernaast kan de gebruiker hier de melodie beluisteren. Het gaat hier om de ICCC <i>kennis</i> omdat de gebruiker leert over de achtergrond van het Nederlandse volkslied en op welke momenten het doorgaans gespeeld wordt.
Houding en waarden	Methode: oefenen.nl Lesmodule: Station Nederlands Beginnerslessen – thema 2 8. Praten en bellen over een baan	In het filmpje is te zien hoe iemand informeert naar baanmogelijkheden in een winkel. Het gaat hier om de ICCC <i>houding en waarden</i> omdat de gebruiker leert hoe hij of zij zich moet opstellen en gedragen tijdens een (kennismakings-) gesprek: "Ik zal me even voorstellen".
Vaardigheden	Methode: oefenen.nl Lesmodule: Station Nederlands Opstartlessen 8. Een taxi bellen	De gebruiker moet hier twee gesprekken beluisteren en evalueren. Het gaat hier om de ICCC <i>vaardigheden</i> omdat de gebruiker later begripsvragen moet beantwoorden over de geschetste situaties.

Tabel 7: Voorbeelden van ICCC uit de geanalyseerde lesmodules

Uit de analyse blijkt de aandacht voor ICCC niet evenredig verdeeld te zijn, omdat de competenties *kennis* en *houding en waardes* een groter aandeel hebben dan de competentie *vaardigheden*. Tevens blijkt er niet in alle lesmodules aandacht te zijn voor ICCC. In negen van de tien lesmodules komt aandacht voor de ICCC *kennis* en *houding en waardes* voor. In vijf van de tien lesmodules komt de competentie *vaardigheden* voor. In één van de tien modules is er geen sprake van aandacht voor ICCC. Diagram 2 geeft de verhouding weer van aandacht voor ICCC per onderzochte competentie, samengenomen over de tien onderzochte lesmodules. Het diagram laat zien dat er evenveel aandacht is voor *kennis* en *houding en waardes*, met 39.13%. Relatief gezien gaat de minste aandacht uit naar de competentie *vaardigheden*.

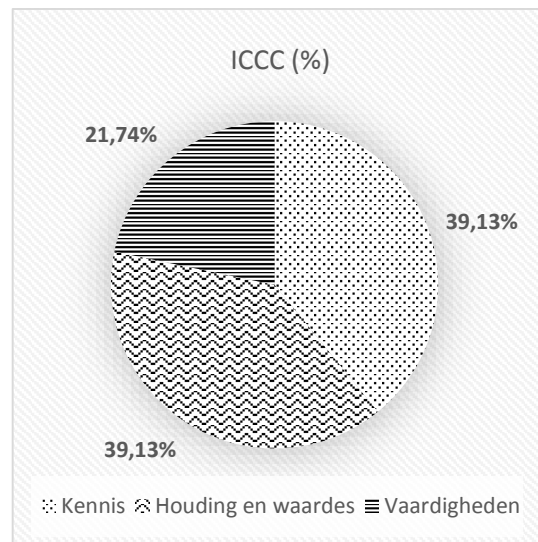

Diagram 2: Percentages interculturele communicatie competenties

5.3.1. Vergelijking

Wanneer de resultaten van de twee NT2 methodes met elkaar worden vergeleken, blijkt dat deze verschillen van elkaar. De verschillen hebben betrekking op de hoeveelheid aandacht voor ICCC en de soorten ICCC die voorkomen binnen de methodes. Bij het NEVA project is er binnen alle lesmodules sprake van aandacht voor ICCC. Bij oefenen.nl geldt dit voor vier van de vijf geanalyseerde modules. De eerste lesmodule van oefenen.nl, 'Lees en Schrijf! Het leesplankje', besteedt geen aandacht aan ICCC omdat de lesmodule enkel is gericht op grammaticale en fonetische aspecten; gebruikers kunnen oefenen met zeventien klanken van de Nederlandse taal. De ICC competentie *vaardigheden* komt bij één van de vijf lesmodules van NEVA voor en bij vier van de vijf lesmodules van oefenen.nl. Tabel 8 geeft een overzicht van deze verschillen per lesmodule.

Lesmodule	NEVA project	Oefenen.nl
1	<i>Kennis + Houding en waardes</i>	-
2	<i>Kennis + Houding en waardes + Vaardigheden</i>	<i>Kennis + Houding en waardes + Vaardigheden</i>
3	<i>Kennis + Houding en waardes</i>	<i>Kennis + Houding en waardes + Vaardigheden</i>
4	<i>Kennis + Houding en waardes</i>	<i>Kennis + Houding en waardes + Vaardigheden</i>
5	<i>Kennis + Houding en waardes</i>	<i>Kennis + Houding en waardes + Vaardigheden</i>

Tabel 8: ICCC per lesmodule van NEVA project en oefenen.nl

De hoeveelheid aandacht voor ICCC verschilt per geanalyseerde methode. Om de verhouding aandacht voor ICCC tussen twee methodes te illustreren, volgen in tabel 9 de relatieve aantallen per ICCC en NT2 methode. Hierbij representeert 100% alle keren dat aandacht voor ICCC voorkomt.

Competentie	NEVA project	Oefenen.nl	Totaal
<i>Kennis</i>	36.36%	11.36%	47.72%
<i>Houding en waardes</i>	27.27%	11.36%	38.63%
<i>Vaardigheden</i>	2.27%	11.36%	13.63%
Totaal	65.90%	34.09%	100%

Tabel 9: Hoeveelheid aandacht voor ICCC per NT2 methode

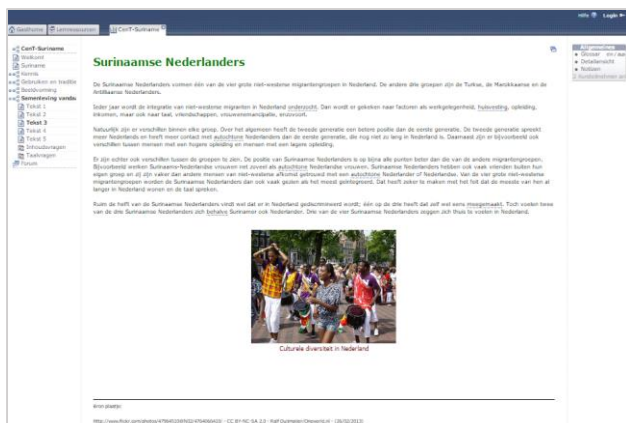
Relatief gezien besteedt het NEVA project, met 65.60%, meer aandacht aan ICCC dan oefenen.nl, met 34.09%. Van de 47.72% aandacht voor de competentie *kennis*, komt 36.36% van het NEVA project. Hiernaast besteedt NEVA met 27.27% ook meer aandacht aan de competentie *houding en waardes* dan oefenen.nl. In tegenstelling tot de competenties *kennis* en *houding en waardes*, besteedt oefenen.nl meer aandacht aan de competenties *vaardigheden* dan het NEVA project. De onderlinge verhouding van aandacht voor ICCC ligt binnen oefenen.nl gelijk met 11.36% per competentie, omdat

iedere lesmodule van oefenen.nl alle drie de ICCC aan bod laat komen. NEVA besteedt in verschillende mate aandacht aan ICCC, waarbij de aantallen lopen van 36.36% aandacht voor *kennis* en 2.27% aandacht voor *vaardigheden*. De volledige uitwerking van de leerstofanalyse gericht op voorkomen van aandacht van ICCC is opgenomen als bijlage 14, tabel 25, voor het NEVA project. Met betrekking tot oefenen.nl is dit terug te vinden in bijlage 15, tabel 26.

5.4. Leerstofanalyse gericht op vorm van ICCC – stap 4

Met deze analysestap is de vorm van de geanalyseerde competenties vastgesteld. Met deze stap spitst de analyse uit stap 3 zich toe op hoe de gevonden competenties voorkomen; de vorm die ze hebben. Omdat het om een specificering gaat van de ICCC is deze wel geanalyseerd als een vierde stap maar de stappen drie en vier zijn gelijktijdig uitgevoerd. In totaal zijn er twaalf ICCC vormen opgesteld voor de drie ICCC; *kennis, houding en waardes* en *vaardigheden*. De omschrijvingen en afkortingen van alle ICCC vormen zijn toegevoegd aan bijlage 8.

Afbeelding 4: Print screen ICCC vorm cultuurkennis

Afbeelding 5: Print screen ICCC vorm respect

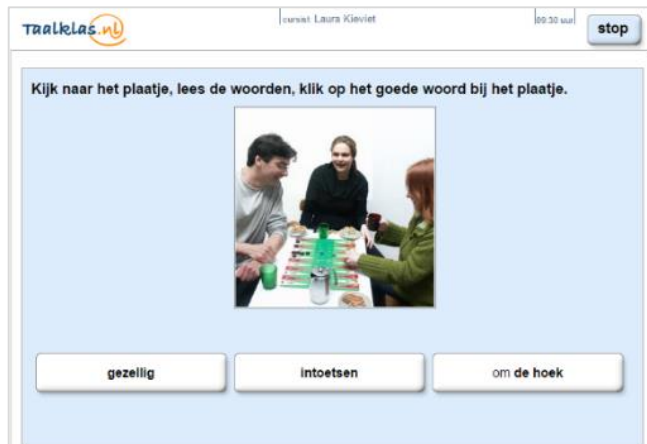
Ter illustratie van deze ICCC vormen, volgt in tabel 10 een voorbeeld van de ICCC vorm *cultuurkennis* en een voorbeeld van de ICCC vorm *respect*. Bovenstaande afbeeldingen 4 en 5 laten een print screen zien van hoe deze voorbeelden online gerepresenteerd worden. In bijlage 16, tabel 27, is een overzicht opgenomen met voorbeelden van alle geanalyseerde ICCC vormen en de locaties van deze voorbeelden in de NT2 methodes.

ICCC	Vorm	Locatie	Voorbeeld
Kennis	Cultuurkennis	Methode: NEVA project Lesmodule: SURINAME <i>Samenleving vandaag</i> <i>Tekst 3</i>	De tekst verhaalt over de culturele verschillen tussen en binnen vier grote niet-Westerse migrantengroepen in Nederland. De gebruiker kan leren over deze verschillen en leren deze te herkennen in het dagelijks leven.
Houding en waardes	Respect	Methode: oefenen.nl Lesmodule: Taalklas.nl (13-24) <i>17. Sorry, ik meld mij ziek.</i> <i>Themafilm a</i>	In het filmpje vraagt een man aan een collega of hij hem ziek wil melden bij hun baas. De collega zegt dat de man dit zelf moet doen omdat dit gebruikelijk is in Nederland. Op deze manier leert de gebruiker de waardes van de 'ander' te respecteren. De 'ander' heeft hier betrekking op zowel de collega als de baas.

Tabel 10: Voorbeelden ICCC vormen cultuurkennis en respect

De geanalyseerde competentievormen zijn interculturele competentievormen omdat ze voorkomen in e-learning methodes die ontwikkeld zijn voor anderstaligen. Specifieker gesteld gaat het hier om nieuwkomers in Nederland die het Nederlands als tweede taal wensen te leren. Bovendien hebben de interculturele aspecten betrekking op culturele waardes, of er is sprake van een interculturele interactiesituatie.

Toegepast op de bovenstaande voorbeelden kunnen deze als volgt worden toegelicht: bij het eerste voorbeeld ligt de nadruk op culturele verschillen tussen verschillende migrantengroepen en hoe deze groepen zowel onderling als van binnenuit van elkaar kunnen verschillen. Dit voorbeeld laat zien hoe een gebruiker leert over interculturele verschillen. Het tweede voorbeeld brengt een typisch Nederlands cultureel fenomeen aan het licht; directheid (Zijdeveld 2007). Het fragment illustreert dat je zelf je werk afbelt wanneer je ziek bent en dit niet door iemand anders laat doen. De gebruiker leert hier over de directe aanpak van wat je in Nederland moet doen omtrent een ziekmelding. Dit voorbeeld valt onder de ICC *houding en waarden* omdat de gebruiker leert respect te hebben voor zijn collega, die aangeeft dat hij niet voor hem wil bellen en dat het gebruikelijk is dat hij dit zelf doet.

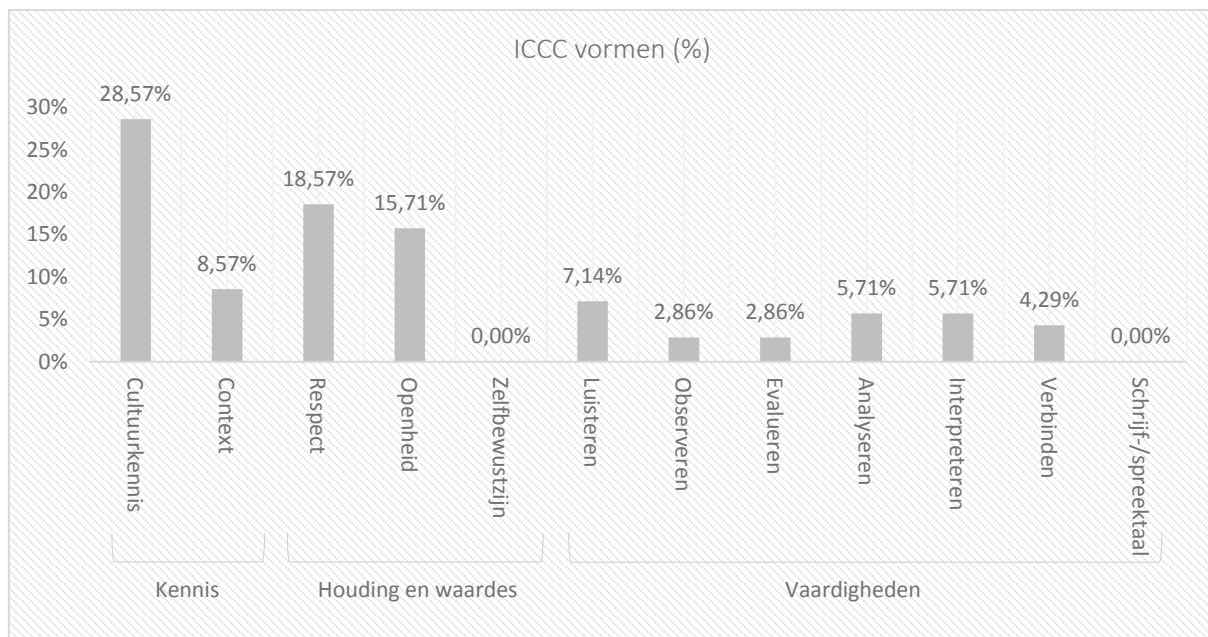

Afbeelding 6: Print screen oefenen.nl: Les 22. Hoe werkt dit apparaat?

Een ander voorbeeld van een intercultureel aspect is terug te vinden in de lesmodule Taalklas.nl (13-24) van oefenen.nl. Met een van de oefeningen leert de gebruiker over verschillende termen door het plaatje aan de juiste zin of het juiste begrip te koppelen. Het plaatje uit deze oefening laat zien hoe drie mensen een spelletje spelen aan tafel en lachen. Het 'juiste' begrip uit dit voorbeeld is: 'Gezelligheid', dat volgens Schuurman (1992) te kenmerken is als typerend voor de Nederlandse cultuur. Afbeelding 6 laat de print screen van deze oefening zien.

De overige onderdelen van de lesmodules die als ICCC vormen zijn gemarkeerd en geanalyseerd, bevatten een vergelijkbaar intercultureel aspect zoals hierboven is beschreven.

Naast verschillen die betrekking hebben op de inhoud, verschillen de ICCC vormen ook in hoe vaak ze voorkomen. Onderstaande grafiek 1 geeft de relatieve aantallen weer van hoe vaak de vormen voorkomen, onderverdeeld naar ICCC vorm.

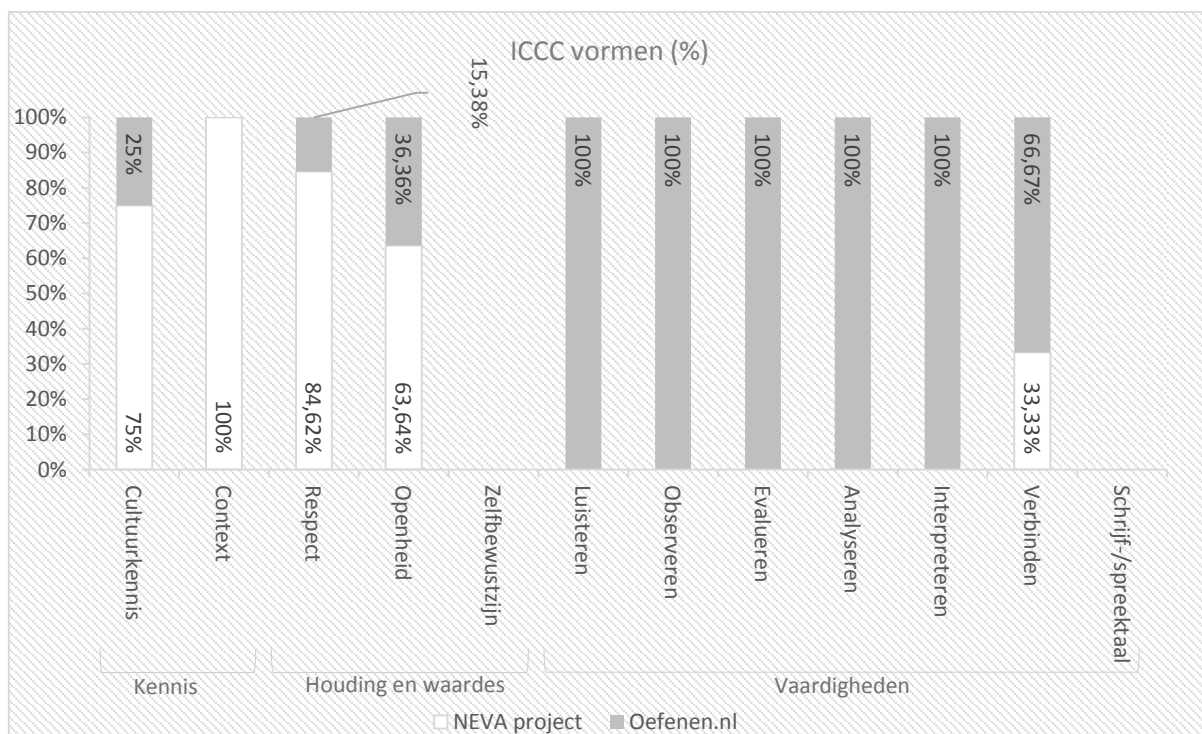

Grafiek1: Percentages ICCC vormen

Uit grafiek 1 is af te leiden dat de vormen *zelfbewustzijn* en *schrijf-/spreektaal* niet voorkomen in de NT2 e-learning methodes. De ICCC vorm *cultuurkennis* komt het meest frequent voor met 28.57%, gevolgd door *respect* met 18.57% en *openheid* met 15.71%. De overige zeven vormen komen het minst frequent voor met een percentage tussen de 8.57% en 2.86%.

5.4.1. Vergelijking

Door de keren dat de ICCC vormen voorkomen binnen de twee NT2 e-learning methodes naast elkaar te leggen, is zichtbaar dat deze niet overeen komen. Zo blijkt de ICCC vorm *context* wel bij NEVA voor te komen, maar niet bij oefenen.nl. De vormen *luisteren*, *observeren*, *evalueren*, *analyseren* en *interpreteren* komen daarentegen wel bij oefenen.nl voor, maar niet bij het NEVA project. Met een gemiddeld aandeel van 80.81% vertegenwoordigt NEVA een groter aandeel in de ICCC vormen *cultuurkennis*, *respect* en *openheid*, dan oefenen.nl. Bij oefenen.nl daarentegen komt de vorm *verbinden* vaker voor met 66.67%. De hier genoemde resultaten staan verwerkt in grafiek 2. De volledige uitwerking van stap 4 is opgenomen als bijlage 17, tabel 28, voor NEVA en bijlage 18, tabel 29, voor oefenen.nl.

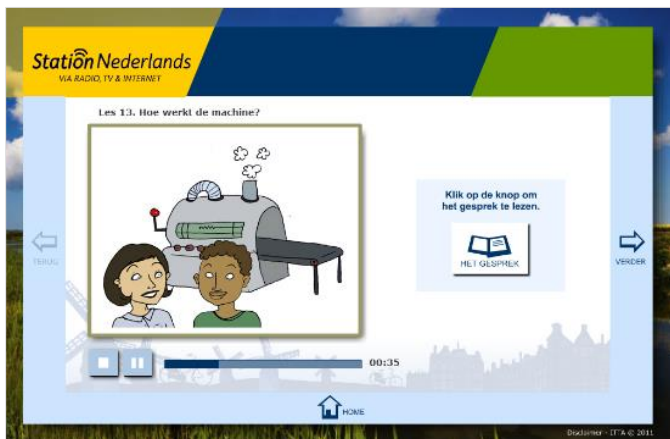
Grafiek 2: Verhouding ICCC vormen tussen NEVA en oefenen.nl

5.4.2. Oplossingsgerichtheid

Naast de twaalf eerder genoemde ICCC vormen, heeft de leerstofanalyse nog een dertiende ICCC vorm opgeleverd. Deze ICCC vorm heeft betrekking op het herkennen van, omgaan met en oplossen van problemen. De ICCC vorm, *oplossingsgerichtheid* genoemd, komt alleen voor in de NT2 e-learning methode oefenen.nl. In tabel 11 staan drie voorbeelden van deze ICCC vorm. De hier genoemde voorbeelden van de ICCC vorm *oplossingsgerichtheid* zijn intercultureel vanwege de context waarbinnen ze zich afspelen. In de fragmenten gaat het om de 'nieuwkomer' in Nederland, die te maken krijgt met vraagstukken en hoe hij of zij deze kan oplossen.

ICCC	Vorm	Locatie	Voorbeeld
Vaardigheden	Oplossingsgerichtheid	Methode: oefenen.nl Lesmodule: Station Nederlands Thema 2 – Op zoek naar werk 9. Het sollicitatiegesprek deel 1	In het videofragment leert de gebruiker hoe je kunt solliciteren. De sollicitant wordt gevraagd iets over zichzelf te vertellen maar ze begrijpt de vraag niet en leert hoe ze dit kan oplossen: “Ehm, wat zal ik over mezelf vertellen. Wat bedoelt u?”
		Methode: oefenen.nl Lesmodule: Taalklas.nl (13-24) 22. Hoe werkt dit apparaat?	In het videofragment krijgt iemand uitleg over de werking van een kopieerapparaat. De collega begrijpt de uitleg niet en leert hoe hij dit kan oplossen: “Ik begrijp het niet, kun je me dit uitleggen?” en “Kun je dat nog een keer zeggen?”
		Methode: oefenen.nl Lesmodule: Station Nederlands Thema 3 – Op het werk 13. Hoe werkt de machine?	In het videofragment krijgt een nieuwe werknemer uitleg over een machine. Hij begrijpt een woord niet en leert dit op te lossen: “De machine is beveiligd.” “Beveiligd?” “Ja. Veilig gemaakt.”

Tabel 11: Voorbeelden ICCC vorm oplossingsgerichtheid

Afbeelding 7: Print screen oefenen.nl: Les 13. Hoe werkt de machine?

Een ander intercultureel aspect heeft betrekking op de acteurs en figuren uit de filmpjes. Deze verschillen in uiterlijk van elkaar en hebben diverse internationaal georiënteerde namen zoals de van origine islamitische namen Khalid en Souad en de Afrikaanse naam Kofi, maar ook de Nederlands klinkende namen Maria en Johan. Afbeelding 7 is hier een voorbeeld van. Het pragmatische aspect van de voorbeelden van *oplossingsgerichtheid*, maakt dat deze ICCC vorm ondergebracht wordt onder de ICC competentie *vaardigheden*. Het gaat er bij deze ICCC vorm namelijk om hoe je dient te handelen in specifieke interculturele situaties. Dit leidt tot een uitbreiding van de ICCC vormen van *vaardigheid*, van zeven naar acht vormen.

6. Conclusie

Met deze beschrijvende studie is aangetoond dat aandacht voor ICCC voorkomt in twee geanalyseerde Nederlandstalige open source NT2 e-learning methodes. De studie beoogde de inhoud van de NT2 methodes te beschrijven en in kaart te brengen, met betrekking tot de aandacht voor interculturele communicatie competenties (ICCC). De analyse vertrekt vanuit twee invalshoeken. Enerzijds is gekeken naar de aandacht voor ICCC in Nederlandstalige open source NT2 e-learning methodes. Anderzijds is een mogelijk verschil met betrekking tot deze aandacht tussen twee NT2 e-learning methodes onderzocht: het NEVA project en oefenen.nl. Dit onderzoek wijst uit dat Nederlandstalige open source NT2 e-learning methodes aandacht besteden aan de ICCC: *kennis, houding en waardes en vaardigheden*.

De aandacht voor ICCC is onderzocht aan de hand van een leerstofanalyse in de vorm van een vierstappenplan. Met de leerstofanalyse is eerst een algemene beschrijving van de methodes gemaakt, vervolgens richtte de leerstofanalyse zich met de tweede stap op de taalvaardigheden van de methodes. De leerstofanalyse uit de derde stap richtte zich op aandacht voor ICCC en de vierde stap keek naar de vorm van deze aandacht. Door eerst de twee NT2 e-learning methodes als één geheel te analyseren konden de eerste twee deelvragen beantwoord worden:

1. *In hoeverre is er aandacht voor de interculturele communicatie competenties kennis, houding en waardes, vaardigheden en oplossingsgerichtheid?*
2. *Hoe is de aandacht voor interculturele communicatie competenties vormgegeven in NT2 e-learning methodes?*

Om een vergelijking te kunnen maken tussen de twee NT2 methodes zijn deze los van elkaar geanalyseerd en konden de derde en vierde deelvraag beantwoordt worden:

3. *Zijn er verschillen tussen het NEVA project en oefenen.nl met betrekking tot aandacht voor de interculturele communicatie competenties kennis, houding en waardes, vaardigheden en oplossingsgerichtheid?*
4. *Zijn er verschillen tussen het NEVA project en oefenen.nl met betrekking tot de vorm van aandacht voor interculturele communicatie competenties?*

Voor deze masterthesis zijn tien lesmodules van twee NT2 methodes onderzocht. In negen van de tien modules komt aandacht voor ICCC voor. Het NEVA project besteedt relatief gezien meer aandacht aan de competenties *kennis* en *houding en waardes* dan oefenen.nl, die op haar beurt weer meer aandacht besteedt aan de competentie *vaardigheden*. Van de dertien geanalyseerde ICCC vormen, bleken er elf terug te komen in de lesmodules van de NT2 methodes. Aan *zelfbewustzijn* en *spreek-/schrijftaal* werd geen aandacht besteed. Met betrekking tot de ICCC vormen vertegenwoordigt NEVA het grootste aandeel in *cultuurkennis*, *context*, *respect* en *openheid*. Oefenen.nl vertegenwoordigt daarentegen het volledige aandeel van vijf van de zes aanwezige ICCC vormen van de competentie *vaardigheden*. Het aspect *oplossingsgerichtheid* is, vanwege de context waarbinnen deze voorkomt, als achtste vorm van de competentie *vaardigheden* gedefinieerd. De ICCC vorm *oplossingsgerichtheid* komt alleen voor bij oefenen.nl.

7. Discussie

Aan de hand van de geanalyseerde literatuur is een set interculturele communicatie competenties (ICCC) gedefinieerd. De set is gecreëerd omdat er geen consensus bestaat over definitie van ICCC. Vervolgens zijn twee NT2 e-learning methodes getoetst op het voorkomen van deze set competenties. Voor een alles omvattende analyse en de mogelijkheid tot het maken van een vergelijking is de analyse in vier stappen uitgevoerd. Hieronder worden eerst de voordelen en beperkingen van het onderzoek besproken. Vervolgens worden de resultaten per analysestap geïnterpreteerd en verklaard. Tenslotte wordt aandacht besteed aan resterende vragen, onderzoekdesiderata en op- en aanmerkingen.

7.1. Onderzoeksdesign

Twee onderdelen van het gehanteerde onderzoeksdesign die betrekking hebben op het geanalyseerde materiaal, bevorderen de validiteit. Ten eerste is het materiaal non-reactief en ten tweede laat het zich eenvoudig meerdere keren 'bevragen'; online afnemen en doorlopen (Reulink & Lindeman 2005). Tijdens het schrijven is peer-review toegepast. Ook dit verhoogt de validiteit van het onderzoek (Dörnyei 2007).

Het onderzoek heeft echter ook een aantal beperkingen met betrekking tot de validiteit. Tijdens de analyse zijn elementen gemarkeerd als ICCC vorm, maar deze kunnen door iemand anders (met een andere culturele bagage) mogelijk als een andere of helemaal niet als ICCC vorm gemarkeerd worden. Verschillen in tekst en beeld kunnen in verband worden gebracht met verschillen in culturele waarden, maar dit is mogelijk niet de enige (of de juiste) verklaring (Ten Thije & Deen 2009). Dit 'gevaar' van het wijten van aspecten aan culturele diversiteit is mogelijk ook van toepassing op dit onderzoek omdat het definiëren en markeren van de ICCC en ICCC vormen een kwestie van interpretatie is. Ondanks deze beperking zijn de interculturele communicatie competenties en bijbehorende vormen gekoppeld aan de meest evidente en passende onderdelen van de geanalyseerde lesmodules.

Voor het interpreteren van de resultaten is gekozen voor een relatieve weergave van de aantallen. Er is voor deze vorm gekozen omdat de methodes teveel van elkaar verschillen om zinnige uitspraken te doen in absolute aantallen. Bovendien is hiervoor gekozen om de resultaten kwantitatief te maken en niet enkel beschrijvend weergegeven.

Een laatste beperking heeft betrekking op twee aspecten van het NEVA project. Ten eerste ligt bij één lesmodule, Module SCHILDERKUNST uit de GOUDEN EEUW, het taalbeheersingsniveau op A2-B1/B2. Dit niveau wijkt af van de andere lesmodules van NEVA en oefenen.nl omdat deze liggen op A0-A2. De lesmodule is wel meegenomen in de analyse omdat het afwijkende niveau B1/B2 slechts betrekking heeft op een gedeelte van de oefeningen. Ten tweede zijn sommige luisterteksten van de lesmodules in het Vlaams ingesproken. De ingesproken taal is een voorbeeld van een zogeheten 'tussentaal', die noch algemeen Nederlands, noch dialect genoemd wordt (Jaspers 2001). Hiermee kan gesteld worden dat het wel een vorm van Nederlands is, maar mogelijk invloed kan hebben op de beleving van de NT2 taalleerder.

7.2. Interpretatie resultaten

De eerste analysestap gaf een eerste beschrijving van de twee methodes. Deze beschrijving kwam op punten van gebruikersvriendelijkheid, vindbaarheid en algemene opzet met elkaar overeen. Dit is te verklaren aan de hand van het gemeenschappelijk doel dat de methodes voor ogen hebben, namelijk het bieden van open source taalversterkingsmateriaal (Besamusca & Sommer 2013, Smit & Bersee 2009). Toch bleken de methodes op sommige punten ook van elkaar te verschillen. Het NEVA project is opgezet vanuit een universitaire onderwijsinstelling en spreekt docenten en studenten direct aan op de website (<https://neva.ned.univie.ac.at/>). Dit in tegenstelling tot oefenen.nl waarbij juist het algemene publiek wordt aangesproken (Smit & Camo 2012). Met betrekking tot opbouw van de

methodes is er bij NEVA sprake van een constante structuur. Iedere module is opgebouwd uit vier gelijke richtingen, die verder zijn uitgewerkt in teksten, audio- en beeldmateriaal en oefeningen. Door deze uniformiteit in opbouw zijn de methodes overzichtelijk en eenvoudig te volgen. Oefenen.nl hanteert verschillende structuren. Drie van de vijf geanalyseerde lesmodules van oefenen.nl maken onderdeel uit van Taalklas.nl en zijn uniform qua structuur, maar de andere lesmodules zijn verschillend qua inhoud en opzet. Hiernaast dienen de meeste vragen van het NEVA project afzonderlijk 'aangeklikt' te worden om te beantwoorden terwijl je bij oefenen.nl automatisch belandt bij de volgende vraag.

Met betrekking tot de taalvaardigheden uit de tweede stap blijkt *lezen* als taalvaardigheid het grootste aandeel te hebben. Deze vaardigheid komt het meest frequent voor omdat gebruikers vanaf een computerscherm het Nederlands als tweede taal leren, in plaats van een klassituatie waarbij een docent aan het woord is en de student luistert en leert. De taalvaardigheden *schrijven* en *luisteren* volgen omdat een gebruiker ook deze zelfstandig kan trainen met behulp van een computer. De vaardigheden *spreken* en *gesprekken voeren* komen het minst frequent voor vanwege het gebrek aan interactie of dialoog (Simons 2003). De verschillen tussen de methodes zijn te verklaren aan de hand van de structuur in opbouw en opzet. Waar het NEVA project consequent teksten inzet als leermiddel, wisselt oefenen.nl af met andere leervormen. Tevens maakt NEVA substantieel meer gebruik van invuloefeningen wat het verschil in *schrijven* verklaart.

Algemeen gesteld is er aandacht voor de drie gedefinieerde competenties: *kennis, houding en waarden* en *vaardigheden*. Het ontbreken van aandacht voor ICCC in een van de modules is het gevolg van de fonetische inslag van die module. De lesmodule beoogt namelijk alleen het oefenen met klanken. Met betrekking tot de overige ICCC is er de minste aandacht voor *vaardigheden*. Dit verschil kan gerelateerd worden aan de taalbeheersingsniveaus van de lesmodules. In de beginfase van de taalverwerving richt het onderwijs zich vooral op kennis; receptieve vaardigheden. Latere stappen beogen het interpreteren, analyseren en verbinden van interculturele situaties; productieve vaardigheden (www.erk.nl). Het verschil in aandacht voor ICCC tussen de methodes is terug te voeren naar de belangrijkste verschillen tussen het NEVA project en oefenen.nl; de doelgroep en content van de methodes. De geanalyseerde lesmodules van het NEVA project zijn bedoeld voor studenten. Het project beoogt nieuw cultuuraanbod en taal oefeningen aan te bieden wat het gebrek aan aandacht voor de ICCC *vaardigheden* verklaart (Besamusca & Sommer 2013). Oefenen.nl is voor de algemene taalleerder die wil oefenen en richt haar taalversterkingsmateriaal in gelijke mate op alle ICCC waarover een taalleerder moet beschikken. Het verschil in content tussen de methodes is een tweede verklaring voor dit verschil. Het NEVA project relateert iedere lesmodule aan een cultureel thema; nieuw cultuuraanbod, zoals 'water' en 'schilderkunst'. In tegenstelling tot oefenen.nl die zich richt op de traditionele content van taalverwervingsmethodes waarmee een gebruiker leert hoe te handelen in specifieke situaties zoals 'solliciteren' en 'boodschappen doen'.

Om de aandacht voor ICCC te bepalen is gekeken naar de vormen waarbinnen deze ICCC voorkomen. De resultaten wijzen uit dat de ICCC vorm *cultuurkennis* het meest frequent voorkomt, hierna volgen de ICCC vormen *respect* en *openheid*. Ook dit verschil tussen de eerste drie ICCC vormen en de vormen van de ICCC *vaardigheden*, kan gerelateerd worden aan de niveaus van de lesmodules. Voor basisgebruikers richt het onderwijs zich vooral op de receptieve vaardigheden en latere stappen beogen de productieve vaardigheden (www.erk.nl). Het verschil tussen de methodes is zichtbaar binnen de vormen van de ICCC *kennis* en *houding en waarden: cultuurkennis, respect* en *openheid*. Met een gemiddelde van 80.81% over deze ICCC vormen heeft NEVA het grootste aandeel hierin. Oefenen.nl scoort gemiddeld nog hoger op de vormen die bij de ICCC *vaardigheden* horen, maar dit geeft een vertekend beeld omdat de aanwezige vormen van ICCC *vaardigheden* gemiddeld minder dan

5% procent van het totaal vertegenwoordigen en alleen oefenen.nl aan vijf van de zes geanalyseerde vormen van de ICCC *vaardigheden* aandacht besteedt. De verklaring voor deze verschillen komt overeen met de verklaring voor de verschillen uit stap drie omdat hier alleen additioneel de ICCC vormen zijn gedefinieerd.

In het theoretisch kader is het onderzoeken van *oplossingsgerichtheid* aangekondigd als mogelijk vierde competentie. De resultaten wijzen echter uit dat *oplossingsgerichtheid* niet als ICCC gedefinieerd moet worden, maar als ICCC vorm van de ICCC *vaardigheden*. Een gebruiker traint met *oplossingsgerichtheid* namelijk zijn of haar vaardigheden in het herkennen van, omgaan met en oplossen van misverstanden. De pragmatische context van de voorbeelden waarbinnen *oplossingsgerichtheid* voorkomt, maakt dat het een vorm is van de ICCC *vaardigheden*. De resultaten wijzen tevens uit dat *oplossingsgerichtheid* alleen voorkomt bij oefenen.nl. Ook dit verschil baseert zich op de eerder genoemde verklaring voor de verschillen uit de derde stap. Het verschil in doelgroep en opzet van de NT2 methodes verklaart het verschil in mate van voorkomen van de andere ICCC vormen van *vaardigheden*. Omdat ook *oplossingsgerichtheid* als ICCC vorm onder de ICCC *vaardigheden* valt, geldt dezelfde verklaring voor dit verschil in voorkomen tussen NEVA en oefenen.nl.

Een opvallende constatering heeft betrekking op het ontbreken van een begeleider of interactie. Uit de literatuur blijkt dat het hebben van een begeleider en interactie bij (tweede-)taalonderwijs van groot belang is (Bossers e.a. 2010, De Greef 2013, Mariën & Van Audenhove 2010, Simons 2003). In de NT2 e-learning methodes vindt echter geen interactie plaats en ontbreekt de aanwezigheid van een begeleider. Het ontbreken van interactie ligt in de lijn der verwachtingen omdat bij e-learning methodes geen sprake is van een klassikale setting (Smit & Bersee 2009). Bossers e.a. (2010) stellen echter dat interactie een vereiste is bij het volledig verwerven van een taal. Deze NT2 e-learning methodes zijn daarentegen opgezet als taalversterkingsmateriaal en niet als volledige lesmethode, wat het gebrek aan interactie verantwoordt (Besamusca & Sommer 2013, Smit & Bersee 2009). Het gebrek aan een fysieke begeleider kan worden gecompenseerd door de e-learning methode gelijk te stellen aan de begeleider. Een begeleider wordt in verschillende contexten namelijk aangewezen als de 'mediator' en omdat de methodes zijn opgezet als zelfstandig informeel leermiddel kan de methode zelf als begeleider gezien worden (Van Kalsbeek 2003, Byram e.a. 2002).

Tevens opvallend is het ontbreken van feedback of uitgebreide correctie. Onderzoek wijst uit dat juist deze elementen als zeer waardevol worden ervaren door zelfstandige gebruikers (Smit & Bersee 2009). Bij het NEVA project wordt er na het maken van de oefeningen alleen aangegeven of het antwoord goed of fout was. Oefenen.nl eist in sommige gevallen van de gebruiker de oefening nog eens te maken. Pas na een goed antwoord kan de gebruiker verder binnen de lesmodule, maar er wordt geen concrete feedback gegeven op wat er incorrect was aan het antwoord. Ondanks het ontbreken van fysieke begeleiding lenen de digitale omgevingen van de methodes, het internet, zich wel voor de uitbreiding van feedback en correctie. Deze mogelijke uitbreiding biedt tevens een interessant onderwerp voor vervolgonderzoek.

7.3. Onderzoekdesiderata

Binnen deze masterthesis is gekeken naar aandacht voor ICCC in NT2 e-learning methodes. Na vaststellen van het voorkomen van deze aandacht heeft interessant vervolgonderzoek betrekking op een transferanalyse. Ofwel een onderzoek naar hoe de ICCC overgedragen kunnen worden in NT2 e-learning methodes. Tevens kan het hier gepresenteerde onderzoek uitgebreid worden naar andere lesmodules van de onderzochte NT2 e-learning methodes, of kunnen nieuwe methodes onderwerp van onderzoek zijn. Een voorbeeld hiervan is de toepassing van de NT2 methodes als app op de smartphone. Oefenen.nl heeft één van haar modules reeds als 'taal-app' gelanceerd, maar deze vorm van NT2 onderwijs is nog niet onderzocht. Vanuit deze invalshoek kan ook gedacht worden aan

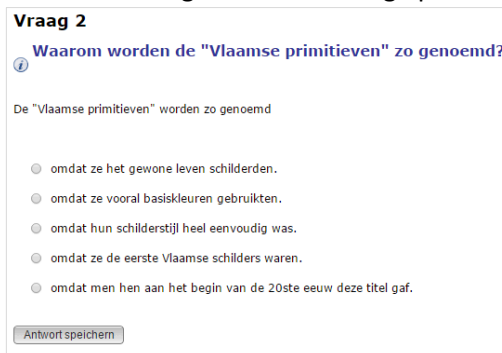
uitbreiding van dit onderzoek met een 'online' tool waarin NT2 e-learning methodes beschreven worden aan de hand van interculturele communicatie competenties en hun bijbehorende vormen als onderliggende indicatoren. Hiermee zal er een vergelijkbare matrix ontstaan zoals gehanteerd wordt door het Europees Referentiekader (www.erk.nl). Een laatste suggestie voor uitbreiding van deze studie heeft betrekking op de specificering van interculturele communicatie competenties. Met dit onderzoek is een set ICCC gegenereerd. Deze set ICCC richt zich specifiek op de NT2 taalleerder. Vervolgonderzoeken die vanuit een vergelijkbare invalshoek interculturele communicatie competenties beogen te genereren en definiëren zijn wenselijk voor de verdere ontwikkeling van het (tweede-)taalonderwijs.

Devlieger (1998) noemt een interessante ontwikkeling vanuit een volledig andere invalshoek. In haar artikel worden adventure-games genoemd die expliciet gericht zijn op het leren van een taal. Deze ontwikkeling staat volgens Devlieger (1998) nog in de kinderschoenen en er is vaak niet duidelijk wat er nu precies geleerd wordt met deze cd-roms. Er zijn geen didactische uitgangspunten geformuleerd of aansluiting gevonden bij een bepaalde leerlijn. Een uitbreiding van deze avonturen-cd-roms naar een NT2 methode zou een interessant onderwerp zijn voor vervolgonderzoek.

7.4. Op- en aanmerkingen

Tot slot volgen hieronder een aantal op- en aanmerkingen van de onderzochte NT2 e-learning methodes. Vanwege de grondig uitgevoerde analyse en het meerdere keren doorlopen van alle onderdelen van de lesmodules, zijn er een aantal 'schoonheidsfoutjes' aan het licht gekomen. Hieronder worden eerst de aanbevelingen ten behoeve van het NEVA project genoemd en daarna oefenen.nl.

Het NEVA project: Ten eerste deed de website van het NEVA project het regelmatig niet en gaf deze foutmeldingen bij het openen. Een taalleerder kan hier hinder van ondervinden. Ook bleek het mogelijk om de audiofragmenten door elkaar af te spelen. Wanneer een volgende oefening geopend werd tijdens het afspelen van een andere oefening, speelden de geluidsfragmenten door elkaar af waardoor deze niet meer goed te beluisteren waren. De derde aanbeveling heeft betrekking op de taal van de website van NEVA. De NT2 lesmodules en de oefeningen zijn in het Nederlands maar sommige woorden van de 'knoppen' van de website zijn nog niet naar het Nederlands vertaald. Een voorbeeld hiervan is te zien in afbeelding 8. Op deze print screen van een oefening is de knop 'Antwoord speichern' te zien. Dit betekent: 'Antwoord opslaan', maar staat dus in het Duits weergegeven. Om verwarring te voorkomen is het wenselijk de hele lesmodules in het Nederlands weer te geven. Tot slot bleek een gebruiker niet met meerdere modules tegelijk aan de slag te kunnen gaan. Je dient hiervoor de module af te sluiten en de andere lesmodule apart te openen. Dit is wel wenselijk wanneer een gebruiker dingen uit andere modules wenst op te zoeken die hij of zij al eerder gelezen of geleerd heeft.

Afbeelding 8: Print screen oefening NEVA project

Oefenen.nl: Sommige lesmodules kun je alleen doorlopen door alle oefeningen (correct) te maken. Er kan geen selectie gemaakt worden binnen de oefeningen of gekozen worden voor het overslaan van bepaalde delen wanneer een taalleerder die al beheerst. Hiernaast kunnen oefeningen alleen gepauzeerd worden door de lesmodule volledig af te sluiten. Wanneer een gebruiker weer wenst verder te gaan met de oefening moet hij of zij de lesmodule opnieuw opstarten en de introductie doorlopen.

Literatuur

- Appel, R., Vermeer, A. (1994). *Tweede-taalverwerving en tweede-taalonderwijs*. Bussum: Coutinho.
- Beerens, R., Thijs, J. D. ten (2011). Receptive Multilingualism in the Dutch-German Border Area. In: Jørgensen, J. N. (Red.), *Transnational Communication. Copenhagen Studies in Bilingualism*, 64, p. 102-140.
- Berben, M., Frijns, C., Houben, A., Drijkoningen, J., Branden, K. van den (2012). *De NT2-docent: man/vrouw met missie? Lesgevers aan het woord over vernieuwingen in het NT2-onderwijs*. Surveyonderzoek in opdracht van het Departement Onderwijs. Leuven: Centrum voor Taal en Onderwijs.
- Besamusca, E. N., Sommer, J. (2013). Cultuur & taal: onlinemodules taalversterking met cultuuroverdracht. In: *Neerlandia/Nederlands van Nu*, 117/2, p. 34-35.
- Bijsterveldt-Vliegthart, J. M. van (OCW) (2011). *Aanbiedingsbrief Actieplan Laaggeletterdheid 2012-2015. 'Geletterdheid in Nederland'*. Voor het laatst geraadpleegd op 03-04-2015 via: <http://www.rijksoverheid.nl/documenten-en-publicaties/richtlijnen/2011/09/08/bijlage-1-actieplan-laaggeletterdheid-2012-2015-geletterdheid-in-nederland.html>.
- Bossers, B., Kuiken, F., Vermeer, A. (2010). *Handboek Nederlands als tweede taal in het volwassenenonderwijs*. Bussum: Coutinho.
- Buisman, M., Houtkoop, W. (2014). *Laaggeletterdheid in kaart*. Coproductie van het Expertisecentrum Beroepsonderwijs en Stichting Lezen & Schrijven. Den Haag: ecbo.
- Byram, M. (1997). *Teaching and assessing intercultural communicative competence*. Clevedon: Multilingual Matters Ltd.
- Byram, M., Gribkova, B., Starkey, H. (2002). *Developing the intercultural dimension in language teaching. A practical introduction for teachers*. Strasbourg: Council of Europe.
- Byram, M. (Red.), Neuner, G., Parmenter, L., Starkey, H., Zarate, G. (2003). *Intercultural Competence*. Strasbourg: Council of Europe, Language Policy Division.
- CINOP (2013). *Standaarden en eindtermen ve. Raamwerk NT2. Een vergelijkend overzicht*. Voor het laatst geraadpleegd op 03-04-2015 via: <http://www.steunpuntve.nl/?cat=10>.
- Cornips, L. (2012). *Eigen en vreemd: meertaligheid in Nederland*. Amsterdam: University Press.
- Devlieger, M. (1998). De computer en taakgericht taal-onderwijs: een avontuur. In: *Vonk*, 28/1, p. 20-35.
- Dool, P. C. van den, Moonen, J. C. M. M., Kraan, A. G. (1998). *Van Didactische Driehoek Naar Lerend Veelvlak. Naar Een Onderwijstechnologisch Research Programma Met Impact*. Programmeringsstudie uitgevoerd in opdracht van NWO/PROO. Voor het laatst geraadpleegd op 03-04-2015 via: <http://purl.utwente.nl/publications/92807>.
- Dörnyei, Z. (2007). *Research methods in applied linguistics: Quantitative, qualitative, and mixed methodologies*. Oxford: Oxford University Press.
- Driessen, M. (2010). Lezen en leren zonder papier. Een eeuwige belofte? In: *Levende Talen Magazine*, 97/3, p. 4-7.

- Garrison, D. R., Vaughan, N. D. (2008). *Blended learning in higher education: Framework, principles and guidelines*. San Francisco, CA: Jossey-Bass.
- Ghorashi, H. (2010). Paradoxen van culturele erkenning: Management van Diversiteit in Nieuw Nederland. In: *Tijdschrift voor Genderstudies*, 9/4, p. 42-53.
- Greef, M. de (2013). Succesvol digitaal leren voor laagopgeleiden. Een onderzoek naar randvoorwaarden. In: *ALFA-nieuws*, 4, p. 6-8. Den Bosch: ArtéduC. Voor het laatst geraadpleegd op 03-04-2015 via: <http://www.arteduc.nl/publicatie.html>.
- Greef, M. de, Segers, M., Nijhuis, J. (2013). *Feiten en cijfers geletterdheid. Overzicht van de gevolgen van laaggeletterdheid en de opbrengsten van investeringen voor samenleving en individu*. Den Haag: Stichting Lezen en Schrijven. Voor het laatst geraadpleegd op 03-04-2015 via: <http://www.lezenenschrijven.nl/laaggeletterdheid/publicaties>.
- Hofstede, G. (2002). Culturele diversiteit in de Nederlandse samenleving. In: *Justitiële verkenningen*, 28/5, p. 9-18.
- Houtkoop, H., Koole, T. (2000). *Taal in actie: hoe mensen communiceren met taal*. Bussum: Coutinho.
- Jaspers, J. (2001). Het Vlaamse stigma. Over tussentaal en normativiteit. In: *Taal en tongval*, 53/2, p. 129-153.
- Jochems, W. M. G. (1980). *Leerstofanalyse*. Doctorale dissertatie, TU Delft. Delft: Delft-universitaire Press.
- Jochems, W. M. G., Vastenhouw, J. (1985). Leerstof en leerstofanalyse. In: *Tijdschrift Didactiek & wetenschappen*, 3/1, p. 57-69.
- Kalsbeek, A. van (2001). NT2-NVT: Synergie of scheiding der wegen? In: *Neerlandica extra muros*, 39/1, p. 23-33.
- Kalsbeek, A. van (2003). Taal en cultuur of cultuur en taal? In: Baalen, C. Beheydt, L., Kalsbeek, A., van (2003), *Cultuur in taal: interculturele vaardigheden voor docenten Nederlands aan anderstaligen*. Utrecht: NCB, p. 61-102.
- Krols, Y., Simons, J., Graef, G. de (2011). *Theoretisch kader. Interculturele competentie: een raamkader*. Brussel: Politeia.
- Kuiken, F. (2006). Enkele misverstanden over (het leren van) Nederlands als tweede taal. In: Sijs, N., van der, Stroop, J., Weerman, F. (2006), *Wat iedereen van het Nederlands moet weten en waarom*. Amsterdam: Bert Bakker.
- Kwakernaak, E. (2006). Wij worden keihard afgerekend op onze resultaten. In: *Levende Talen Magazine*, 93/7, p. 12-14.
- Leeman, Y. A. M. (1996). *Interculturele communicatie in het onderwijs*. Amsterdam: Het Spinhuis.
- Liemberg, E., Meijer, D. (2004). *Taalprofielen*. Enschede: NaB-MVT. Voor het laatst geraadpleegd op 03-04-2015 via: <http://www.slo.nl/downloads/archief/Taalprofielen.pdf/>.
- Mariën, I., Audenhove, L. van (2010). e-Learning, een 'geleerde' toekomst voor iedereen? Een kwalitatief onderzoek naar de drempels van e-learning modaliteiten bij laagopgeleiden. In: *Etmaal van de Communicatiewetenschap*. Gent. Voor het laatst geraadpleegd op 03-04-2015 via: <http://ilsemarien.com/publications>.

- Mulder, H., Rijlaarsdam, G., Tholey, M., Witte, T. (1999a). Leergangen wegen. Vergelijkende beschrijvingen nieuwe leergangen voor de talen in de tweede fasen. In: *Levende Talen*, 536, p. 2-12.
- Nederhoed, P. (2007). *Helder rapporteren*. Houten: Bohn Stafleu van Loghum.
- Nortier, J. (2009). *Nederland Meertalenland. Feiten, perspectieven en meningen over meertaligheid*. Amsterdam: Aksant.
- Quist, G. (2010). Cultuurtekst als middel voor interculturele reflectie. In: *Internationale Neerlandistiek*, 48/4, p. 33-42.
- Reulink, N., Lindeman, L. (2005). *Dictaat kwalitatief onderzoek*. Nijmegen: Radboud Universiteit. Voor het laatst geraadpleegd op 03-04-2015 via: [http://www.cs.ru.nl/~tomh/onderwijs/om2%20\(2005\)/om2_files/syllabus/kwalitatief.pdf](http://www.cs.ru.nl/~tomh/onderwijs/om2%20(2005)/om2_files/syllabus/kwalitatief.pdf).
- Rossum, M. van, Vismans, R. (2004). Cultuur in leergangen Nederlands als vreemde taal voor beginners. In: *Neerlandica extra muros*, 42, p. 1-25.
- Schermer, K. J. (2008). *Interculturele samenwerking en communicatie*. Groningen|Houten: Noordhoff Uitgevers.
- Schuurman, A. J. (1992). Is huiselijkheid typisch Nederlands? Over huiselijkheid en modernisering. In: *BMGN-Low Countries Historical Review*, 107/4, p. 745-759.
- Shadid, W. A. (2000). Interculturele communicatieve competentie. In: *Psychologie en maatschappij*, 24/1, p. 5-14.
- Simons, P. R. J. (2003). Eindelijk aandacht voor de didactiek van e-learning. In: Rubens, W., Tjepkema, S. (2002). *E-learning: meerwaarde of meer van hetzelfde?* HRD Thema, 4, p. 18-26.
- Smit, S., Bersee, T. (2009). *Ik wil nou eens een keer zelfstandiger worden! Een kwalitatief onderzoek naar de ervaringen van laaggeletterden en docenten met het multimedialprogramma Lees en Schrijf! Taal op je werk*. In opdracht van ETV.nl. Rotterdam: NextValue. Voor het laatst geraadpleegd op 03-04-2015 via: <http://www.nextvalue.nl/nl/publicaties>.
- Smit, S., Camo, D. (2012). *Gebruikersonderzoek Oefenen.nl. Een kwantitatief onderzoek onder actieve en niet-actieve account-houders van de portal Oefenen.nl van ETV.nl*. In opdracht van Steunpunt Taal en rekenen ve en Stichting Expertisecentrum ETV.nl. Rotterdam: NextValue Research. Voor het laatst geraadpleegd op 03-04-2015 via: <http://www.nextvalue.nl/nl/publicaties>.
- Spencer-Oatey, H., Franklin, P. (2009). *Intercultural Interaction. A Multidisciplinary Approach to Intercultural Communication*. New York: Palgrave Macmillan.
- Suchtelen, P. V. (2006). 25 jaar NT2: van 'Aktiekomitee Pro Gastarbeider' tot 'Verplichte Inburgering'. In: *Levende Talen Magazine*, 93/7, p. 15-17.
- Thije, J. D. ten, Deen, J. (2009). Interculturele communicatie: contrast, interactie en transfer. In: *Toegepaste Taalwetenschap in Artikelen*, 2, p. 31-45.
- Thije, J. D. ten, Maier, R. (2012). Managing cultural and linguistic diversity in multiple organisational settings: editorial. In: *Journal of Multilingual and Multicultural Development*, 33/7, p. 629-641.

- Vallen, T. (2001). Meertaligheid op school: vanzelfsprekendheid of statuskwestie? In: *Taal en Tongval*, 53/1, p. 2-21.
- Vaske, B., Schrijvers-van de Peppel, A. L. (2013). Digital Learning: A Breakthrough for Low-skilled Adults. In: *ICT for Language Learning, Conference Proceedings 2013*. 6th Conference Edition. Libreriauniversitaria.it Edizione – Webster srl, p. 291-293.
- Zijderveld, A. C. (2007). *De Nederlander bestaat!* RePub. Erasmus Universiteit, Rotterdam. Voor het laatst geraadpleegd op 03-04-2015 via: <http://repub.eur.nl/pub/12790>.

Secundaire bronnen

- Europees Referentiekader Talen. Voor het laatst geraadpleegd op 03-04-2015 via: <http://www.erk.nl/#home>.
- Kernwaarden van de Nederlandse samenleving (2014). Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid. Voor het laatst geraadpleegd op 03-04-2015 via: <http://www.rijksoverheid.nl/documenten-en-publicaties/brochures/2014/05/21/kernwaarden-nederland.html>.
- NEVA project. Nederlands voor anderstaligen. Voor het laatst geraadpleegd op 03-04-2015 via: <https://neva.ned.univie.ac.at/>.
- Oefenen.nl. Voor het laatst geraadpleegd op 03-04-2015 via: <http://oefenen.nl/>.
- ETV.nl. Stichting Expertisecentrum ETV.nl. Voor het laatst geraadpleegd op 03-04-2015 via: <http://www.etv.nl/>.
- Volwassene. Wet- en regelgeving. Wet educatie en beroepsonderwijs, Artikel 1.1.1. Begripsbepalingen. Voor het laatst geraadpleegd op 03-04-2015 via: http://wetten.overheid.nl/BWBR0028395/geldigheidsdatum_23-10-2014.
- Wet Inburgering. Wet- en regelgeving. Wet inburgering. Hoofdstuk 2. Inburgeringsplicht. Voor het laatst geraadpleegd op 03-04-2015 via: http://wetten.overheid.nl/BWBR0020611/geldigheidsdatum_03-04-2015.

Bijlagen

Bijlage 1: Overzicht theorieën ICCC

Bijlage 2: Toelichting NEVA project

Bijlage 3: Toelichting oefenen.nl

Bijlage 4: Overzicht lesmodules

Bijlage 5: Beschrijvingsinstrument – stap 1

Bijlage 6: Beschrijvingsinstrument – stap 2

Bijlage 7: Beschrijvingsinstrument – stap 3

Bijlage 8: Beschrijvingsinstrument – stap 4

Bijlage 9: Interculturele communicatie competenties + vormen

Bijlage 10: Leerstofanalyse gericht op eerste beschrijving NEVA project

Bijlage 11: Leerstofanalyse gericht op eerste beschrijving oefenen.nl

Bijlage 12: Leerstofanalyse gericht op precisering en ordening NEVA project

Bijlage 13: Leerstofanalyse gericht op precisering en ordening oefenen.nl

Bijlage 14: Leerstofanalyse gericht op ICCC NEVA project

Bijlage 15: Leerstofanalyse gericht op ICCC NEVA project

Bijlage 16: Voorbeelden ICCC vormen

Bijlage 17: Leerstofanalyse gericht op ICCC vormen NEVA project

Bijlage 18: Leerstofanalyse gericht op ICCC vormen oefenen.nl

Bijlage 1: Overzicht theorieën ICCC

Overzicht van verschillende definities van ICCC. Nieuwe set ICCC, *kennis, houding en waardes en vaardigheden*, is gebaseerd op overeenkomsten, verschillen en overlap tussen definities.

ICCC*	Shadid	Byram	Van Kalsbeek	Van Kalsbeek	Deardorff	Ten Thije & Maier
Gericht op →	Taal en cultuur	Algemeen & docent	NVT/NT2	Docent	Internationalisatie	Intercultureel
Kennis	Kennis: Eigenschappen, voorkeuren, gevoeligheden van communicatiepartners en hun culturele achtergronden	Knowledge: 1. Taal (n.v.t.*) 2. Verschillen 3. In praktijk	Linguïstische comp.: Vorm van taal als kennis	Context: Het vergroten van kennis over te leren cultuur	Knowledge & Comprehension: - Culturele kennis - Sociolinguïstische kennis - <i>Self-awareness</i>	Taal- en cultuurkennis
Houding & waardes	Motivatie: Bereidheid sociale relaties aan te gaan	Attitudes: - Nieuwsgierigheid - Openheid Values: Besef eigen waardes meebrengen en ander doet dit ook	-	Perspectief: Attitude (bewustwording eigen attitude t.o.v. andere culturen)	Attitudes & values: - Respect voor <i>values</i> ander - <i>Openess</i> - Nieuwsgierigheid & willen ontdekken - Tolereren ambiguïteit	-
Vaardigheden	Vaardigheden: Rol die persoonlijke en sociale vaardigheden kunnen spelen	Skills: 1. <i>Interpreting and relating</i> 2. <i>Discovery</i> 3. <i>Interaction</i>	Pragmatische comp.: Gebruik van taal Discursieve comp.: Taal aanpassen aan situatie Strategische comp.: Schrijftaal vs. spreektaal	Dialogoog: Pedagogiek: het ontwikkelen van interculturele vaardigheden	Skills: - Luisteren - Observeren - Evalueren - Interpreteren - Verbinden	Algemene communicatieve principes Vaardigheden om te leren in interculturele situaties (n.v.t.*) Interactiestrategieën voor handelen (n.v.t.*)
Oplossingsgerichtheid*	Invloed externe en situationele factoren	Algemeen intercultureel bewust persoon creëren	Taal en communicatie interactie geen statische begrippen	Leren van 'fouten'; invloed op rol, tijd, plaats en spelers	-	Problemen te snel wijten aan culturele verschillen

Tabel 12: Definities interculturele communicatie competenties (ICCC) per auteur

*ICCC	Interculturele communicatie competenties; <i>kennis, houding en waardes en vaardigheden</i>
*Oplossingsgerichtheid	Aspect dat betrekking heeft op het herkennen van, omgaan met en oplossen van misverstanden
	(Delen van) definities die overlap vertonen met de ICCC <i>houding en waardes</i>
Tekst (n.v.t.*)	Definities die betrekking hebben op interactie, dialoog of taalkundige elementen

Bijlage 2: Toelichting NEVA project

Toelichting structuur, doel, doelgroep, lespakket en lesmodules van het NEVA project.

Structuur	De modules van NEVA zijn zo opgezet dat een gebruiker hier zelfstandig mee kan oefenen (https://neva.ned.univie.ac.at/). Er worden negen verschillende lespakketten aangeboden die autonoom zijn opgezet. Het uitgangspunt van elk onderdeel is een cultureel thema, bijvoorbeeld <i>Water</i> en <i>Schilderkunst</i> . Gerelateerd aan dat thema biedt NEVA audiovisueel materiaal aan (leesteksten, luisterteksten, foto's en videofragmenten) en moeilijke en relevante woorden en uitdrukkingen worden uitgelegd. Daarnaast zijn er inhoudelijke vragen, luisteroefeningen en oefeningen met betrekking tot relevante woordenschat en grammatica (Besamusca & Sommer 2013).
Doel	Het NEVA project is ontwikkeld om onlinemodules aan te bieden met nieuw cultuuraanbod en taaloefeningen. Met een breder en gevarieerder cultuuraanbod wordt de gebruiker in staat gesteld om (taal)vaardigheden te verbeteren en zijn of haar kennis van het Nederlands uit te breiden (Besamusca & Sommer 2013). Met NEVA worden informatie, ervaringen en praktijk aangeboden m.b.t. vakdidactische problemen, op het gebied van het leren van Nederlands als vreemde taal (NVT) en het leren van Nederlands als tweede taal (NT2). Hiernaast biedt NEVA onderwijs over cultuur en geschiedenis over Nederlandstalige landen voor volwassenen. Ook biedt het innovatieve technieken op het gebied van onderwijs van de Nederlandse taal en cultuur. Centraal in het project staan tevens de evaluatie en verbetering van de praktijk van het onderwijs en transnationale samenwerkingen op het gebied van Nederlands voor anderstaligen (https://neva.ned.univie.ac.at/).
Doelgroep	De oefeningen en lespakketten kunnen gebruikt worden door iedereen (open source) maar worden op de website gepromoot als project voor studenten en docenten (https://neva.ned.univie.ac.at/). De lesmodules zijn geschikt voor taalleerders van verschillende taalniveaus. De taalniveaus zijn bepaald aan de hand van ERK normen (www.erk.nl). Voor de beginnende taalleerders zijn er oefeningen op niveau A1 en A2. Voor de gevorderde taalleerder zijn er oefeningen met taalniveau B1 en B2 (Besamusca & Sommer 2013). De specifieke doelgroepen van de lespakketten worden toegelicht in de introductietekst van het desbetreffende lespakket op de website. Hierbij wordt soms het specifieke taalniveau van de doelgroep genoemd en soms wordt het in de lopende tekst omschreven.
Lespakket	Via https://neva.ned.univie.ac.at/ komen gebruikers op het leerplatform terecht. Hierna dient de gebruiker in een keuzemenu 'Voor studenten' te selecteren. Vervolgens kan er vanuit een nieuw keuzemenu gekozen worden voor 'Lespakketten' die complete leermodules bevatten. Voor een selectie binnen de verschillende modules is gekeken naar welke complete lespakketten NEVA aanbiedt als NT2 methode voor de beginnende taalleerder. Eén van deze lespakketten, 'Cultuur en taal', beoogt nieuw cultuuraanbod en extra taaloefeningen. De overige lespakketten bleken ongeschikt voor analyse binnen dit onderzoek omdat ze ontwikkeld zijn voor hogere taalniveaus, specifiek ontwikkeld zijn voor studenten die verbonden zijn aan één van de aangesloten onderwijsinstellingen, ze een lespakket aanbieden wat gericht is op een thema en niet op taal of gericht zijn op NVT leerders.
Lesmodules	In het lespakket 'Cultuur en taal' zijn de verwerving van taal en culturele kennis met elkaar vervlochten en bestaat uit vijf afzonderlijke lesmodules: <ol style="list-style-type: none"> 1. Module NEDERLAND en het WATER 2. Module BOERENBRUILOFT van PIETER BRUEGEL 3. Module ORANJE 4. Module SCHILDERKUNST uit de GOUDEN EEUW 5. Module SURINAME <p>Iedere afzonderlijke module heeft een bekend cultuurbeeld of cultuurthema als centraal startpunt. Dit wordt vervolgens in vier richtingen uitgewerkt: samenleving en mentaliteit, gebruiken en tradities, kennis en beeldvorming. Iedere richting bevat vier korte teksten, die gedeeltelijk ook te beluisteren zijn en er zijn filmpjes en liedjes aan toegevoegd. De <i>taalvragen</i> bieden oefeningen over de lees- en luisterteksten en de <i>inhoudsvragen</i> toetsen vervolgens of de gebruiker de tekst goed begrepen heeft. De module geeft feedback en tips bij de juiste of onjuiste antwoorden waarmee de gebruiker gestimuleerd wordt om de toetsen te herhalen.</p>

Tabel 13: Materiaalbeschrijving NEVA project

Bijlage 3: Toelichting oefenen.nl

Toelichting structuur, doel, doelgroep, leerpakket, taaltest en lesmodules van oefenen.nl.

Structuur	Binnen de leerpakketten zijn er verschillende oefenprogramma's te volgen. De oefenprogramma's zijn autonoom en niet als complete NT2 methode opgezet. Er is geen vaste volgorde in het volgen van de onderdelen van de leerpakketten. De leerpakketten zijn onderverdeeld in vier onderwerpen, namelijk taal, rekenen, omgaan met geld en digitale vaardigheden (internetten). Deze onderwerpen sluiten aan bij de traditionele content van taalverwervingsmethodes. Personen die gebruik willen maken van oefenen.nl kunnen zich gratis aanmelden door een gebruikersnaam en wachtwoord op te geven (Smit & Camo 2012). Per leerpakket komen er verschillende onderwerpen aan bod, verdeelt over een aantal hoofdstukken die de gebruiker afzonderlijk van elkaar kan volgen. Oefenen.nl biedt audiovisueel materiaal aan in de vorm van leesteksten, luisterteksten, foto's en videofragmenten (www.etv.nl).
Doel	Met de materialen beoogt oefenen.nl de gebruiker te stimuleren en te activeren om te oefenen met taalvaardigheden waardoor leerambities en zelfvertrouwen vergroten en (taal)vaardigheden verbeteren (Smit & Camo 2012).
Doelgroep	De leerpakketten zijn ontwikkeld voor beginnende NT1 en NT2 taalleerders van verschillende taalniveaus. De taalniveaus zijn bepaald aan de hand van ERK normen (www.erk.nl). De moeilijkheid van de leerpakketten, de taalniveaus, zijn weergegeven met sterren. Programma's met één of twee sterren zijn geschikt voor anderstaligen die het Nederlands als tweede taal willen leren (NT2 leerders). Deze moeilijkheidsgraad komt overeen met het ERK taalniveau 0 tot A1. Programma's met twee of meer sterren zijn geschikt voor mensen die Nederlands spreken, en vooral willen oefenen met lezen en schrijven (NT1). Deze moeilijkheidsgraad komt overeen met de ERK taalniveaus A1, A2 en B1 (www.oefenen.nl). Oefenen.nl richt zich op onderwijsinstellingen (roc's), publieke organisaties (bibliotheken), brancheorganisatie en werkgevers, maar biedt haar materialen ook aan het algemene publiek aan, om zelfstandig thuis mee te oefenen (Smit & Camo 2012). Ter ondersteuning van het Actieplan Laaggeletterdheid 2012-2015 (www.rijksoverheid.nl) kan oefenen.nl gebruikt worden door iedereen (open source), maar het richt zich vooral op laagopgeleide en laaggeletterde volwassenen NT1 en NT2 leerders in Nederland (Smit & Camo 2012).
Leerpakket	Via www.oefenen.nl komen gebruikers op de oefenportal van oefenen.nl terecht. Op deze homepage kunnen gebruikers een keuze maken uit de verschillende onderwerpen die oefenen.nl aanbiedt. Gebruikers kunnen een keuze maken uit de onderwerpen taal, rekenen, werk, opvoeding, geld en internet. Hiernaast kunnen gebruikers een additioneel oefenprogramma aanklikken genaamd <i>Lingo</i> , een link volgen naar een overzicht van alle hoofdstukken binnen de aangeboden leerpakketten en een instructievideo bekijken waar een algemene uitleg te zien is over de werking en inhoud van de oefenportal. Omdat dit onderzoek zich richt op NT2 e-learning methodes is er gekozen voor het analyseren van de leerpakketten die zich specifiek richten op taal voor beginnende NT2 leerders. Het enige leerpakket wat in deze vorm wordt aangeboden op oefenen.nl is het leerpakket 'Taal'.
Taaltest	De gebruiker kan binnen dit leerpakket kiezen voor verschillende oefenprogramma's. Hierin dient een keuze gemaakt te worden door de gebruiker aan de hand van zijn of haar taalniveau. Indien een gebruiker zijn of haar taalniveau niet weet, hier niet zeker van is, of niet bekend is met de formulering van de taalniveaus volgens de normen van het ERK, biedt oefenen.nl een taaltest aan. De gebruiker kan deze taaltest afnemen door de link 'Kies je taalniveau' te volgen. Na het beantwoorden van drie taalbegripsvragen wordt het taalniveau bepaald en aan de hand van het toekennen van het aantal sterren aan de gebruiker gecommuniceerd.
Lesmodules	Geselecteerd aan de hand van het aantal toegekende sterren, die staan voor het taalniveau, biedt het leerpakket 'Taal' vijf programma's (lesmodules) aan die geschikt zijn bevonden voor NT2 leerders. Hieronder volgt een opsomming van de vijf geanalyseerde lesmodules van oefenen.nl: <ol style="list-style-type: none"> 1. Lees en Schrijf! Het leesplankje 2. Station Nederlands 3. Taalklas.nl (1-12) 4. Taalklas.nl (13-24) 5. Taalklas.nl (Plus) <p>De afzonderlijke lesmodules zijn vervolgens opgedeeld in verschillende hoofdstukken en/of oefeningen die los van elkaar gevolgd kunnen worden. Hierbij biedt iedere lesmodule andere oefeningen aan waarmee verschillende vaardigheden getraind kunnen worden. Ter illustratie: de lesmodule 'Lees en Schrijf! Het leesplankje' biedt een memoryspel aan, waarmee een gebruiker kan oefenen met woorden. In tegenstelling tot de lesmodule 'Station Nederlands', die luisteroefeningen aanbiedt in combinatie met begripsvragen.</p>

Tabel 14: Materiaalbeschrijving oefenen.nl

Bijlage 4: Overzicht lesmodules

Overzicht van de tien geanalyseerde lesmodules.

Lesmodule	NEVA project
1	Module NEDERLAND en het WATER
2	Module BOERENBRUILOFT van PIETER BRUEGEL
3	Module ORANJE
4	Module SCHILDERKUNST uit de GOUDEN EEUW
5	Module SURINAME
Lesmodule	Oefenen.nl
6	Lees en Schrijf! Het leesplankje
7	Station Nederlands
8	Taalklas.nl (1-12)
9	Taalklas.nl (13-24)
10	Taalklas.nl (Plus)

Tabel 15: Geanalyseerde lesmodules

Bijlage 5: Beschrijvingsinstrument – stap 1

Leerstofanalyse gericht op een eerste beschrijving van de NT2 methodes.

Naam NT2 methode
Vindbaarheid
Aanmelding
Aan de slag
Omschrijving
Volgorde
Tijdsduur
Extra's

Tabel 16: Beschrijvingsinstrument - stap 1

Bijlage 6: Beschrijvingsinstrument – stap 2

Leerstofanalyse gericht op precisering en ordering NT2 methodes.

Lesmodule	Taalniveau	Omschrijving	Oefening	Oefeningsvorm	Taalvaardigheid*
1					
2					
3					
4					
5					

Tabel 17: Beschrijvingsinstrument - stap 2

***Taalvaardigheid:** Bepaald aan de hand van *Taalprofielen* uit een onderzoeksrapport van NaB-MVT. De vijf taalvaardigheden zijn: luisteren, lezen, gesprekken voeren, spreken en schrijven.

Bijlage 7: Beschrijvingsinstrument – stap 3

Leerstofanalyse gericht op voorkomen van aandacht van ICC in methodes.

Lesmodule	Oefening	Oefeningsvorm	Taalvaardigheid*	ICC competenties*
1				
2				
3				
4				
5				

Tabel 18: Beschrijvingsinstrument - stap 3

***Taalvaardigheid:** Bepaald aan de hand van *Taalprofielen* uit een onderzoeksrapport van NaB-MVT. De vijf taalvaardigheden zijn: luisteren, lezen, gesprekken voeren, spreken en schrijven.

***ICC competenties:** De drie competenties zijn: *kennis, houding* en *vaardigheden*.

Bijlage 8: Beschrijvingsinstrument – stap 4

Leerstofanalyse gericht op ICCC vormen in methodes.

Lesmodule	Oefening	Oefeningsvorm	Taalvaardigheid*	ICC competenties*	Vorm*
1					
2					
3					
4					
5					

Tabel 19: Beschrijvingsinstrument - stap 4

***Taalvaardigheid:** Bepaald aan de hand van *Taalprofielen* uit een onderzoeksrapport van NaB-MVT. De vijf taalvaardigheden zijn: luisteren, lezen, gesprekken voeren, spreken en schrijven.

***ICC competenties:** De drie competenties zijn: *kennis, houding* en *waardes*, en *vaardigheden*.

***Vorm:** De vormen staan hieronder per competentie weergegeven.

Kennis	(H)erkennen culturele verschillen (<i>cultuurkennis</i>) Plaatsen verschillen in context (<i>context</i>)
Houding en waardes	Respect voor de waardes van een ander (<i>respect</i>) Openheid, nieuwsgierigheid en bereidheid aangaan nieuwe relaties (<i>openheid</i>) <i>Zelfbewustzijn</i>
Vaardigheden	Situatiegerichte vaardigheden: <i>luisteren, observeren</i> en <i>evalueren</i> Gebruik gerichte vaardigheden: <i>analyseren, interpreteren</i> en <i>verbinden</i> Strategische vaardigheden: <i>schrijf-/spreektaal</i> Oplossingsgerichtheid: herkennen, oplossen en omgaan met misverstanden (<i>oplossen</i>)

Bijlage 9: Interculturele communicatie competenties + vormen

Overzicht interculturele communicatie competenties met bijbehorende vormen.

Competentie	ICCC Vorm		Afkorting	Toepassing
1. Kennis	(H)erkennen van culturele verschillen (culturele kennis)		Verschillen	Taal als object
	Plaatsen van verschillen in context (sociolinguïstische kennis)		Context	
2. Houding en waarden	Respect voor waarden van de ander		Respect	Taal als instrument
	Openheid, nieuwsgierigheid en bereidheid tot aangaan nieuwe relaties		Openheid	
	Zelfbewustzijn		Zelfbewustzijn	
3. Vaardigheden	Luisteren	Situatiegericht	Luisteren	Taal als instrument
	Observeren		Observeren	
	Evalueren		Evalueren	
	Analyseren	Gebruik gericht	Analyseren	
	Interpreteren		Interpreteren	
	Verbinden		Verbinden	
	Schrijftaal vs. spreektaal	Strategie gericht	Schrijf-/spreektaal	
Vaardigheden	<i>Herkennen, omgaan met en oplossen van misverstanden</i>		<i>Oplossingsgerichtheid</i>	Taal als instrument

Tabel 20: Interculturele communicatie competenties, vormen en afkortingen

Bijlage 10: Leerstofanalyse gericht op eerste beschrijving NEVA project

Stap 1 - Eerste beschrijving NEVA project

NEVA project	
Vindbaarheid	Wanneer een gebruiker 'NEVA project' in de zoekbalk van Google intypt, volgt de onderstaande link als eerste hit (www.google.nl). Via https://neva.ned.univie.ac.at/ komen gebruikers direct op het leerplatform terecht. Hierna dient de gebruiker in de links vermelde keuzemenu's achtereenvolgens te kiezen voor 'Voor studenten' en 'Lespakketten'. Op de dan volgende lijstpagina staat het lespakket 'Cultuur en taal'.
Aanmelding	De gebruiker kan zonder inloggen of andere aanmeldgegevens starten met oefenen.
Aan de slag	Om bekend te raken met de werkwijze en de inhoud begint iedere lesmodule met een <i>Welkom</i> en inleiding tot het thema. In het onderdeel <i>Welkom</i> wordt toelicht wat de gebruiker kan verwachten van de module. In de inleiding wordt toegelicht waarom dit onderwerp relevant is. Om te starten dient de gebruiker een keuze te maken tussen de verschillende lesmodules die onder het lespakket 'Cultuur en taal' staan vermeld. Na het kiezen van een lesmodule volgt er een keuzemenu. Door op een tekst te klikken komt de gebruiker in het 'startscherm' van de lesmodule. Door op de 'play'-knop te klikken kan de gebruiker starten met oefenen.
Omschrijving	Iedere lesmodule biedt verschillende teksten aan waarbinnen diverse onderwerpen aan bod komen. De onderwerpen relateren aan het thema van de lesmodule. Met de lesmodules kan de gebruiker oefenen met leesteksten, luisterteksten en afbeeldingen. Bij iedere tekst traint de gebruiker de vaardigheden <i>lezen</i> en <i>luisteren</i> , maar er worden tevens grammaticaoefeningen, taaloefeningen en begripsvragen aangeboden.
Volgorde	Er zit geen volgorde in afname van de lesmodules, teksten of bijbehorende toetsing. De onderdelen zijn autonoom opgezet waarmee er geen afgeronde hoofdstukken als ingangseis gelden voor een volgend hoofdstuk. Wel zijn de modules zo opgezet dat een gebruiker, vooraf aan de toetsing, de lees- en luisterteksten doorneemt.
Tijdsduur	Een gebruiker heeft onbeperkt de tijd om te oefenen met de lesmodules en er is geen tijdlimiet verbonden aan de afronding van een volledige lesmodule, een lees- of luistertekst, of een specifieke oefening. De oefeningen kunnen oneindig vaak herhaald worden.
Extra's	De link 'Waarom Nederlands?' leidt naar een pagina waar een antwoord op die vraag wordt gegeven. Tevens zijn hier interviews met docenten en studenten te vinden waar zij hun motivatie geven Nederlands te willen leren of doceren. Met het onderdeel <i>NEVA in de wereld</i> kunnen studenten hun eigen woonplaats presenteren en aangeven welke rol het Nederlands in zijn of haar leven speelt. Om hieraan deel te kunnen nemen dient de gebruiker zich wel te registreren. Onderaan de pagina met lespakketten staan links naar andere websites die gericht zijn op het oefenen van de Nederlandse taal.

Tabel 21: Uitwerking stap 1 - NEVA project

Bijlage 11: Leerstofanalyse gericht op eerste beschrijving oefenen.nl

Stap 1 - Eerste beschrijving oefenen.nl

Oefenen.nl	
Vindbaarheid	Wanneer een gebruiker 'oefenen.nl' in de zoekbalk van Google intypt, volgt de onderstaande link als eerste hit (www.google.nl). Via www.oefenen.nl komen gebruikers direct op de homepage van oefenen.nl.
Aanmelding	Om te kunnen oefenen dient de gebruiker zich eenmalig te registreren, door een gebruikersnaam, wachtwoord en e-mailadres in te vullen. Na de bevestigingse-mail kan de gebruiker inloggen. Met de inlog heeft de gebruiker toegang tot alle leerprogramma's.
Aan de slag	De lesmodules zijn van verschillende taalniveaus. Het aantal sterren geven het taalniveau aan. Met de test 'Kies je taalniveau' kan de gebruiker zijn of haar taalniveau bepalen. Om bekend te raken met de werkwijze bevatten alle lesmodules een link naar <i>info</i> en sommige lesmodules een link naar een <i>demo</i> . Na inloggen dient de gebruiker een keuze te maken tussen de verschillende thema's op de homepage. Ieder thema bevat lesmodules van verschillende niveaus. Door op de 'start'-knop te klikken van een lesmodule kan de gebruiker starten met oefenen.
Omschrijving	Iedere lesmodule biedt verschillende hoofdstukken aan waarbinnen diverse onderwerpen aan bod komen. De vier hoofdonderwerpen zijn: taal, rekenen, internetten en omgaan met geld. Met de oefeningen kan de gebruiker vaardigheden trainen en verbeteren. Bij ieder hoofdstuk kunnen één of meerdere vaardigheden getraind worden. De twee hoofdvaardigheden zijn <i>lezen</i> en <i>schrijven</i> , maar de gebruiker kan ook oefenen met <i>luisteren</i> en <i>spreken</i> .
Volgorde	Er zit geen volgorde in afname van de lesmodules of hoofdstukken. De onderdelen zijn autonoom opgezet waarmee er geen afgeronde hoofdstukken als ingangseis gelden voor een volgend hoofdstuk. Wel zijn sommige modules zo opgezet dat een gebruiker, vooraf aan de bijbehorende toetsing, de hoofdstukken doorneemt.
Tijdsduur	Een gebruiker heeft onbeperkt de tijd om te oefenen met de lesmodules en er is geen tijdlimiet verbonden aan de afronding van een volledige lesmodule, een hoofdstuk of een specifieke oefening. De oefeningen kunnen oneindig vaak herhaald worden.
Extra's	Een virtuele coach, genaamd 'Jomi', geeft extra uitleg over bijvoorbeeld inloggen of het zoeken van een programma. Een algemene instructievideo geeft extra uitleg over oefenen.nl als methode. Onderaan de homepage staan verschillende links weergegeven. Deze verwijzen onder andere naar de website van ETV.nl, licenties voor organisaties en hoe de gebruiker een werkboek van oefenen.nl kan aanschaffen.

Tabel 22: Uitwerking stap 1 - oefenen.nl

Bijlage 12: Leerstofanalyse gericht op precisering en ordening NEVA project

Stap 2 – Leerstofanalyse gericht op precisering en ordening NEVA project

Lesmodule	Taalniveau	Omschrijving	Oefening	Oefeningsvorm	Taalvaardigheid*
NEDERLAND en het WATER	A1	Oefenen met leesteksten, luisterteksten en afbeeldingen	(Audio)tekst + beeldmateriaal	14 teksten (en 1 liedje)	Luisteren + Lezen
			Inhoudsvragen	54 vragen	Lezen + Schrijven
			Grammaticavragen	78 vragen	Lezen + Schrijven
BOERENBRUILOFT van PIETER BRUEGEL	A1 – A2	Oefenen met leesteksten, luisterteksten en afbeeldingen	(Audio)tekst + beeldmateriaal	18 teksten (en 1 liedje)	Luisteren + Lezen
			Inhoudsvragen	67 vragen	Lezen + Schrijven
			Luisteroefeningen	25 vragen	Luisteren + Lezen + Schrijven
			Taal oefeningen	100 vragen	Lezen + Schrijven
ORANJE	A1 – A2	Oefenen met leesteksten, luisterteksten en afbeeldingen	Liedje	22 vragen	Luisteren + Lezen + Schrijven
			(Audio)tekst + beeldmateriaal	16 teksten	Luisteren + Lezen
			Inhoudsvragen	53 vragen	Lezen + Schrijven
			Taalvragen	97 vragen	Lezen + Schrijven
SCHILDERKUNST uit de GOUDEN EEUW	A2 – B1/B2	Oefenen met leesteksten, luisterteksten en afbeeldingen	Liedje	1 vraag	Luisteren + Lezen + Schrijven
			(Audio)tekst + beeldmateriaal	16 teksten	Luisteren + Lezen
			Inhoudsvragen	54 vragen	Lezen + Schrijven
			Taalvragen	89 vragen	Lezen + Schrijven
SURINAME	A1 – A2/B1	Oefenen met leesteksten, luisterteksten en afbeeldingen	Luisteroefeningen	14 vragen	Luisteren + Lezen + Schrijven
			Liedje	8 vragen	Luisteren + Lezen + Schrijven
			(Audio)tekst + beeldmateriaal	18 teksten	Luisteren + Lezen
			Inhoudsvragen	51 vragen	Lezen + Schrijven
			Taalvragen	88 vragen	Lezen + Schrijven

Tabel 23: Uitwerking stap 2 - NEVA project

***Taalvaardigheid:** Bepaald aan de hand van *Taalprofielen* uit een onderzoeksrapport van NaB-MVT. De vijf taalvaardigheden zijn: *luisteren, lezen, gesprekken voeren, spreken en schrijven*.

Bijlage 13: Leerstofanalyse gericht op precisering en ordening oefenen.nl

Stap 2 – Leerstofanalyse gericht op precisering en ordening oefenen.nl

Lesmodule	Taalniveau	Omschrijving	Oefening	Oefeningsvorm	Taalvaardigheid*
Lees en Schrijf! Het leesplankje	A1 / **	Oefenen met klanken, letters en woorden	Memory spelen	17 klanken	Luisteren + Lezen
			Oefenen met woorden	17 klanken	Lezen + Spreken
			Abc slepen	17 klanken	Luisteren + Lezen + Spreken + Schrijven
Station Nederlands	A1 / **	Oefenen met zinnen en met woorden	Opstartlessen	10 Lessen	Luisteren + Lezen + Gesprekken voeren + Schrijven
			Beginnerslessen	30 Lessen	Luisteren + Lezen + Gesprekken voeren + Schrijven
Taalklas.nl (1-12)	0-A1 / *	Oefenen met lezen en schrijven en uitspraak van woorden	Liedje en sketch	Les 1 t/m 12	Luisteren + Lezen + Spreken
Taalklas.nl (13-24)	0-A1 / *	Oefenen met lezen, schrijven en uitspraak woorden en zinnen	Themafilm a en b	Les 13 t/m 24	Luisteren + Lezen + Spreken
Taalklas.nl (Plus)	A1 / **	Oefenen met nieuwe woorden en zinnen door te luisteren, lezen en schrijven	Hoofdstukken in thema's	12 Lessen	Luisteren + Lezen + Schrijven

Tabel 24: Uitwerking stap 2 - oefenen.nl

***Taalvaardigheid:** Bepaald aan de hand van *Taalprofielen* uit een onderzoeksrapport van NaB-MVT. De vijf taalvaardigheden zijn: *luisteren, lezen, gesprekken voeren, spreken* en *schrijven*.

Bijlage 14: Leerstofanalyse gericht op ICC NEVA project

Stap 3 – Leerstofanalyse gericht op aandacht voor ICC competenties NEVA project

Lesmodule	Oefening	Oefeningsvorm	Taalvaardigheid*	ICC competenties*
NEDERLAND en het WATER	(Audio)tekst + beeldmateriaal	14 teksten (en 1 liedje)	Luisteren + Lezen	Kennis Houding en waardes
	Inhoudsvragen	54 vragen	Lezen + Schrijven	Kennis
	Grammaticavragen	78 vragen	Lezen + Schrijven	-
BOERENBRUILOFT van PIETER BRUEGEL	(Audio)tekst + beeldmateriaal	18 teksten (en 1 liedje)	Luisteren + Lezen	Kennis Houding en waardes
	Inhoudsvragen	67 vragen	Lezen + Schrijven	Kennis Houding en waardes
	Luisteroefeningen	25 vragen	Luisteren + Lezen + Schrijven	Kennis Houding en waardes
	Taal oefeningen	100 vragen	Lezen + Schrijven	-
	Liedje	22 vragen	Luisteren + Lezen + Schrijven	Kennis Vaardigheden
				Kennis Houding en waardes
ORANJE	(Audio)tekst + beeldmateriaal	16 teksten	Luisteren + Lezen	Kennis Houding en waardes
	Inhoudsvragen	53 vragen	Lezen + Schrijven	Kennis Houding en waardes
	Taalvragen	97 vragen	Lezen + Schrijven	-
	Liedje	1 vraag	Luisteren + Lezen + Schrijven	Kennis Houding en waardes
				Kennis Houding en waardes
SCHILDERKUNST uit de GOUDEN EEUW	(Audio)tekst + beeldmateriaal	16 teksten	Luisteren + Lezen	Kennis Houding en waardes
	Inhoudsvragen	54 vragen	Lezen + Schrijven	Kennis
	Taalvragen	89 vragen	Lezen + Schrijven	Kennis
	Luisteroefeningen	14 vragen	Luisteren + Lezen + Schrijven	Kennis Houding en waardes
	Liedje	8 vragen	Luisteren + Lezen + Schrijven	Kennis Houding en waardes
SURINAME	(Audio)tekst + beeldmateriaal	18 teksten	Luisteren + Lezen	Kennis Houding en waardes
	Inhoudsvragen	51 vragen	Lezen + Schrijven	Kennis Houding en waardes
	Taalvragen	88 vragen	Lezen + Schrijven	-

Tabel 25: Uitwerking stap 3 - NEVA project

*Taalvaardigheid: Bepaald aan de hand van *Taalprofielen* uit een onderzoeksrapport van NaB-MVT. De vijf taalvaardigheden zijn: *luisteren, lezen, gesprekken voeren, spreken* en *schrijven*.

*ICC competenties: De drie competenties zijn: *kennis, houding en waardes*, en *vaardigheden*.

Bijlage 15: Leerstofanalyse gericht op ICCC oefenen.nl

Stap 3 – Leerstofanalyse gericht op aandacht voor ICC competenties oefenen.nl

Lesmodule	Oefening	Oefeningsvorm	Taalvaardigheid*	ICC competenties*
Lees en Schrijf!	Memory spelen	17 klanken	Luisteren + Lezen	-
Het leesplankje	Oefenen met woorden	17 klanken	Lezen + Spreken	-
	Abc slepen	17 klanken	Luisteren + Lezen + Schrijven	-
Station Nederlands	Opstartlessen	10 lessen	Luisteren + Lezen + Gesprekken voeren + Schrijven	Kennis Houding en waardes Vaardigheden
	Beginnerslessen	30 lessen	Luisteren + Lezen + Gesprekken voeren + Spreken + Schrijven	Kennis Houding en waardes Vaardigheden
Taalklas.nl (1-12)	Liedje en sketch	Les 1 t/m 12	Luisteren + Lezen + Spreken	Kennis Houding en waardes Vaardigheden
Taalklas.nl (13-24)	Themafilm a en b	Les 13 t/m 24	Luisteren + Lezen + Spreken	Kennis Houding en waardes Vaardigheden
Taalklas.nl (Plus)	Hoofdstukken in thema's	12 lessen	Luisteren + Lezen + Schrijven	Kennis Houding en waardes Vaardigheden

Tabel 26: Uitwerking stap 3 - oefenen.nl

***Taalvaardigheid**: Bepaald aan de hand van *Taalprofielen* uit een onderzoeksrapport van NaB-MVT. De vijf taalvaardigheden zijn: *luisteren, lezen, gesprekken voeren, spreken* en *schrijven*.

***ICC competenties**: De drie competenties zijn: *kennis, houding en waardes*, en *vaardigheden*.

Bijlage 16: Voorbeelden ICCC vormen

Voorbeelden van ICCC vormen uit het NEVA project en oefenen.nl. De vormen *zelfbewustzijn* en *schrijf-/spreektaal* staan hier niet vermeld omdat deze niet voorkwamen in de lesmodules van het NEVA project en oefenen.nl.

ICCC	ICCC Vorm	Locatie	Toelichting
Kennis	Cultuurkennis	Methode: oefenen.nl Lesmodule: Taalklas.nl Plus 10. Nederland: waterland!	De culturele kennis kenmerkt 'water' als culturele eigenschap van Nederland. Vraag: "Wat is er veel in Nederland?" (Juiste) antwoord: "Water"
	Context	Methode: NEVA project Lesmodule: ORANJE Richting: Kennis Tekst 3: Een korte geschiedenis van Koninginnedag	De culturele context die hier geschetst wordt heeft betrekking op wat Nederland precies viert tijdens Koninginnedag en waar deze nationale feestdag vandaan komt.
Houding en waarden	Respect	Methode: oefenen.nl Lesmodule: Station Nederlands Beginnerslessen – thema 2 8. Praten en bellen over een baan	Situatieschets filmpje: navragen of de winkel nieuwe medewerker nodig heeft. Gebruiker leert hier over waarde van jezelf voorstellen tijdens een (kennismakings-) gesprek: "Ik zal me even voorstellen."
	Openheid	Methode: NEVA project Lesmodule: SCHILDERKUNST uit de GOUDEN EEUW Richting: Samenleving en mentaliteit Wonen	De tekst verhaalt over Nederlanders die hun gordijnen nooit dicht doen en hun huis 'open' en gezellig willen inrichten. Hierdoor kan iedereen naar binnen kijken, nieuwsgierigheid wordt beloont wordt en je kunt aantonen bereid te zijn tot het aangaan van nieuwe relaties.
Vaardigheden	Luisteren	Methode: oefenen.nl Lesmodule: Station Nederlands Opstartlessen 8. Een taxi bellen	De gebruiker leert te luisteren naar twee gesprekken. Gesprek één: tussen een echtpaar. Gesprek twee: tussen een medewerker van een taxibedrijf en iemand die een taxi wil bestellen.
	Observeren	Methode: oefenen.nl Lesmodule: Taalklas.nl Plus 7. Hoe laat vertrekt de bus?	De gebruiker dient een filmpje te bekijken om daar later vragen over te kunnen beantwoorden. Het filmpje laat een verhaal zien waarbij de gebruiker kan observeren hoe het openbaar vervoer werkt in Nederland.
	Evalueren	Methode: oefenen.nl Lesmodule: Taalklas.nl (1-12) 11. in de winkel	Na de introductie van alle begrippen leert de gebruiker dat je in Nederland betaald bij de kassa en hoe dit eruit zal zien in een 'echte' situatie. Na beluisteren van audio materiaal dient de gebruiker een keuzen te maken uit verschillende situatieschetsen.
	Analyseren	Methode: oefenen.nl Lesmodule: Taalklas.nl (13-24) 16. Dokter, ik ben ziek!	De gebruiker dient een filmpje te bekijken en te analyseren wat er zich afspeelt. Het voorbeeld gaat over wat er zich afspeelt vooraf, tijdens en na afloop van een doktersbezoek. In latere oefeningen dient de gebruiker deze informatie te kunnen reproduceren.
	Interpreteren	Methode: oefenen.nl Lesmodule: Taalklas.nl (13-24) 22. Hoe werkt dit apparaat?	De gebruiker krijgt uitleg over de werking van een kopieerapparaat. Vervolgens leert de gebruiker te verifiëren of hij/zij de uitleg juist geïnterpreteerd heeft.
	Verbinden	Methode: NEVA project Lesmodule: BOERENBRUILOFT van PIETER BRUEGEL Richting: Beeldvorming België – Het Goede Doel	De gebruiker leert hier hoe de Nederlandse en Belgische cultuur met elkaar verbonden worden door middel van het Nederlands-talige nummer <i>België</i> , uitgevoerd door 'Het Goede Doel'.

Tabel 27: Voorbeelden ICCC vormen

Bijlage 17: Leerstofanalyse gericht op ICCC vormen NEVA project
 Stap 4 – Vorm ICC competenties NEVA project

Lesmodule	Oefening	Taalvaardigheid*	ICCC competenties*	ICCC vorm*
NEDERLAND en het WATER	(Audio)tekst + beeldmateriaal	Luisteren + Lezen	Kennis Houding en waarden	Cultuurkennis Openheid
	Inhoudsvragen	Lezen + Schrijven	Kennis	Cultuurkennis
	Grammaticavragen	Lezen + Schrijven	-	-
	(Audio)tekst + beeldmateriaal	Luisteren + Lezen	Kennis Houding en waarden	Cultuurkennis + Context Respect + Openheid
BOERENBRUILOFT van PIETER BRUEGEL	Inhoudsvragen	Lezen + Schrijven	Kennis Houding en waarden	Cultuurkennis Respect + Openheid
	Luisteroefeningen	Luisteren + Lezen + Schrijven	Kennis Houding en waarden	Cultuurkennis Respect
	Taal oefeningen	Lezen + Schrijven	-	-
	Liedje	Luisteren + Lezen + Schrijven	Kennis Vaardigheden	Cultuurkennis + Context Verbinden
	(Audio)tekst + beeldmateriaal	Luisteren + Lezen	Kennis Houding en waarden	Cultuurkennis Respect + Openheid
	Inhoudsvragen	Lezen + Schrijven	Kennis Houding en waarden	Cultuurkennis Respect
ORANJE	Taalvragen	Lezen + Schrijven	-	-
	Liedje	Luisteren + Lezen + Schrijven	Kennis Houding en waarden	Context Respect
	(Audio)tekst + beeldmateriaal	Luisteren + Lezen	Kennis Houding en waarden	Cultuurkennis + Context Respect + Openheid
	Inhoudsvragen	Lezen + Schrijven	Kennis	Cultuurkennis
SCHILDERKUNST uit de GOUDEN EEUW	Taalvragen	Lezen + Schrijven	Kennis	Cultuurkennis
	Luisteroefeningen	Luisteren + Lezen + Schrijven	Kennis Houding en waarden	Cultuurkennis + Context Respect
	Liedje	Luisteren + Lezen + Schrijven	Kennis Houding en waarden	Cultuurkennis Respect + Openheid
	(Audio)tekst + beeldmateriaal	Luisteren + Lezen	Kennis Houding en waarden	Cultuurkennis + Context Respect + Openheid
	Inhoudsvragen	Lezen + Schrijven	Kennis	Cultuurkennis
SURINAME	Taalvragen	Lezen + Schrijven	-	-
	(Audio)tekst + beeldmateriaal	Luisteren + Lezen	Kennis Houding en waarden	Cultuurkennis + Context Respect + Openheid
	Inhoudsvragen	Lezen + Schrijven	Kennis Houding en waarden	Cultuurkennis Respect

Tabel 28: Uitwerking stap 4 - NEVA project

*Taalvaardigheid: Bepaald aan de hand van *Taalprofielen* uit een onderzoeksrapport van NaB-MVT. De vijf taalvaardigheden zijn: *luisteren, lezen, gesprekken voeren, spreken* en *schrijven*.

*ICC competenties: De drie competenties zijn: *kennis, houding en waardes*, en *vaardigheden*.

*ICCC vorm: De vormen staan hieronder per competentie weergegeven.

Kennis	(H)erkennen culturele verschillen (<i>cultuurkennis</i>) Plaatsen verschillen in context (<i>context</i>)
Houding en waardes	Respect voor de waardes van een ander (<i>respect</i>) Openheid, nieuwsgierigheid en bereidheid aangaan nieuwe relaties (<i>openheid</i>) <i>Zelfbewustzijn</i>
Vaardigheden	Situatiegerichte vaardigheden: <i>luisteren, observeren</i> en <i>evalueren</i> Gebruik gerichte vaardigheden: <i>analyseren, interpreteren</i> en <i>verbinden</i> Strategische vaardigheden: <i>schrijf-/spreektaal</i> Oplossingsgerichtheid: herkennen, oplossen en omgaan met misverstanden (<i>oplossen</i>)

Bijlage 18: Leerstofanalyse gericht op ICCC vormen oefenen.nl

Stap 4 – Vorm ICC competenties oefenen.nl

Lesmodule	Oefening	Taalvaardigheid*	ICC competenties*	ICCC vorm*
Lees en Schrijf! Het leesplankje	Memory spelen	Luisteren + Lezen	-	-
	Oefenen met woorden	Lezen + Spreken	-	-
	Abc spelen	Luisteren + Lezen + Schrijven	-	-
Station Nederlands	Opstartlessen	Luisteren + Lezen + Gesprekken voeren + Schrijven	Kennis	Cultuurkennis
			Houding en waardes	Openheid
			Vaardigheden	Luisteren + Analyseren + Interpretieren + Verbinden
	Beginnerslessen	Luisteren + Lezen + Gesprekken voeren + Spreken + Schrijven	Kennis	Cultuurkennis
			Houding en waardes	Respect + Openheid
			Vaardigheden	Luisteren + Observeren + Evalueren + Verbinden + Oplossen
Taalklas.nl (1-12)	Liedje en sketch	Luisteren + Lezen + Spreken	Kennis	Cultuurkennis
			Houding en waardes	Openheid
			Vaardigheden	Luisteren + Analyseren + Interpretieren
Taalklas.nl (13-24)	Themafilm a en b	Luisteren + Lezen + Spreken	Kennis	Cultuurkennis
			Houding en waardes	Openheid
			Vaardigheden	Luisteren + Analyseren + Interpretieren + Oplossen
Taalklas.nl (Plus)	Hoofdstukken in thema's	Luisteren + Lezen + Schrijven	Kennis	Cultuurkennis
			Houding en waardes	Respect
			Vaardigheden	Luisteren + Observeren + Evalueren + Analyseren + Interpretieren

Tabel 29: Uitwerking stap 4 - oefenen.nl

***Taalvaardigheid**: Bepaald aan de hand van *Taalprofielen* uit een onderzoeksrapport van NaB-MVT. De vijf taalvaardigheden zijn: *luisteren, lezen, gesprekken voeren, spreken* en *schrijven*.

***ICC competenties**: De drie competenties zijn: *kennis, houding en waardes*, en *vaardigheden*.

***ICCC vorm**: De vormen staan hieronder per competentie weergegeven.

Kennis	(H)erkennen culturele verschillen (<i>cultuurkennis</i>) Plaatsen verschillen in context (<i>context</i>)
Houding en waardes	Respect voor de waardes van een ander (<i>respect</i>) Openheid, nieuwsgierigheid en bereidheid aangaan nieuwe relaties (<i>openheid</i>) <i>Zelfbewustzijn</i>
Vaardigheden	Situatiegerichte vaardigheden: <i>luisteren, observeren</i> en <i>evalueren</i> Gebruik gerichte vaardigheden: <i>analyseren, interpreteren</i> en <i>verbinden</i> Strategische vaardigheden: <i>schrijf-/spreektaal</i> Oplossingsgerichtheid: herkennen, oplossen en omgaan met misverstanden (<i>oplossen</i>)